

GAZİANTEP UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Journal homepage: <http://dergipark.org.tr/tr/pub/jss>

Araştırma Makalesi • Research Article

DOI: 10.21547/jss.1558159

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Tutuklama Kararlarında Bulunması Gereken Gerekçe¹

Justifications to be Provided in Arrest Order in Light of The Decisions of The European Court of Human Rights

Zeynep Büşra KORKMAZ^{a*} Ahmet BOZDAĞ^b

^a Dr. Öğr. Üyesi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Kilis / TÜRKİYE

ORCID: 0000-0002-4244-406X

^b Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Gaziantep / TÜRKİYE

ORCID: 0000-0002-1157-9199

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 1 Ekim 2024

Kabul tarihi: 14 Nisan 2025

Anahtar Kelimeler:

Tutuklama,

Gerekçe,

Tutuklama kararlarında gerekçe, Gerekçeli karar,

Gerekçesizlik.

ÖZ

Türk hukukunda tutuklama ve tutuklamanın devamı kararlarında gerekçeli karar hakkı, Anayasa'nın 36. maddesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesi ile adil yargılanma hakkının bir unsuru olarak düzenlenmiş, yine Anayasa'nın 141. maddesindeki "Bütün mahkemelerin her türlü kararının gerekçeli olarak yazılacağı" ve Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 100 vd. maddeleri hükmüyle de bir kez daha güvence altına alınmıştır. Hukuk devleti ve adil yargılanma ilkesi gereği, tutuklama ve tutuklamanın devamı kararları doğru, makul, yasal ve yeterli bir gerekçeyle temellendirilmelidir. Gerekçesiz veya sözde gerekçeli kararlar, hukuk devleti ilkesine, adil yargılanma hakkına, savunma hakkına ve hukuki dinlenilme hakkına aykırıdır. Ceza muhakemesinde tutuklama ve tutuklamanın devamı kararlarının gerekçeli olması, özgürlük ve güvenlik hakkının ve gerekçeli karar hakkının korunması bakımından bir zorunluluktur. Bu sebeple tutuklama ve tutuklamanın devamı kararlarında somut olay ile soyut kanun maddesi arasındaki sebep-sonuç ilişkisinin açıkça temellendirilmesi ve bu temellendirme üzerine de karar verilmesi gerekmektedir. Bu çalışmada da gerekçeli karar hakkının adil yargılanma hakkı içindeki yeri, kapsamı ve özellikleri, gerekçeli karar hakkının temel ilkeleri, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi'nin konuya yaklaşımları ve tutuklama ve tutuklamanın devamı kararlarında, gerekçeli kararları denetlerken kullandıkları kıstaslar incelenmiş; ceza muhakemesinde tutuklama ve tutuklamanın devamı kararlarının gerekçeli olmasına ilişkin düzenlemeler değerlendirilmiş, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi içtihatları ışığında mevzuattan ve uygulamadan kaynaklanan sorunlar tespit edilmiş ve bu sorunlara ilişkin çözüm önerileri sunulmuştur.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: October 1, 2024

Accepted: April 14, 2025

Keywords:

Arrest,

Justification,

Justification for arrest decisions,

Reasoned decision,

Lack of justification.

ABSTRACT

In Turkish law, the right to a reasoned decision in decisions to arrest and continue detention is regulated as an element of the right to a fair trial by Article 36 of the Constitution and Article 6 of the European Convention on Human Rights, and is once again secured by the provision in Article 141 of the Constitution that "All decisions of all courts shall be written with reasons" and Articles 100 and onwards of the Code of Criminal Procedure. In accordance with the principle of the rule of law and fair trial, decisions to arrest and continue detention must be based on a correct, reasonable, legal and sufficient justification. Unjustified or pseudo-reasoned decisions are contrary to the principle of the rule of law, the right to a fair trial, the right to defense and the right to be heard. In criminal proceedings, it is a necessity for decisions to arrest and continue detention to be reasoned in order to protect the right to liberty and security and the right to a reasoned decision. For this reason, in decisions to arrest and continue detention, the cause-effect relationship between the concrete event and the abstract article of law must be clearly substantiated and a decision must be made on this substantiation. In this study, the place, scope and characteristics of the right to a reasoned decision within the right to a fair trial, the basic principles of the right to a reasoned decision, the approaches of the European Court of Human Rights and the Constitutional Court to the subject and the criteria they use when reviewing reasoned decisions in decisions on arrest and continuation of detention were examined; the regulations regarding the reasoning of decisions on arrest and continuation of detention in criminal proceedings were evaluated, the problems arising from the legislation and practice were identified in the light of the case laws of the European Court of Human Rights and the Constitutional Court and solution proposals were presented for these problems.

¹ Bu çalışma, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı doktora programında Doç. Dr. Ahmet Bozdağ'ın danışmanlığında Zeynep Büşra Korkmaz tarafından hazırlanan "İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararları Işığında Ceza Muhakemesinde Yargı Kararlarının Gerekçeli Olması (Sorunlar ve Çözüm Önerileri)" başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

* Sorumlu yazar/Corresponding author.

e-posta: Zeynep.95korkmaz@gmail.com

EXTENDED ABSTRACT

As thinking and curious beings, people question the causes of events and phenomena they encounter in their daily lives. The question “Why?” is one of the questions that people most frequently ask and seek answers to when investigating the causes of events and phenomena. Having an unlimited learning instinct, humans want to investigate and know the causes and effects of all events in nature. Humans, who have an inherent need for justification, seek various justifications in every area of life, even in daily life, to explain the reasons for their actions, to investigate the cause-effect relationships of events according to their own perception, and to convey them to others. The tool that meets a person’s need for knowledge and learning and helps them convey the cause-effects of events to others is justification. In order to better understand justification, it is necessary to know the concepts of justification and reasoned decision, the place of justification in international and national legislation, and the legal nature of justification. Justification; It has important functions such as monitoring judicial decisions, protecting independence and impartiality in the trial, ensuring trust in the judiciary, contributing to the development of law, establishing the relationship between abstract norms and concrete facts, preventing arbitrariness, enabling review of appeals and cassation, and facilitating claims and defenses.

The right to a fair trial, which is a fundamental right in terms of trial law, plays a key role in the exercise of other rights. One of the most important and indispensable elements of this right is that judicial decisions are reasoned. In criminal proceedings, reasoned judicial decisions will contribute to the formation of precedents, the reduction of contradictions and surprise decisions, the development of the law and judges, and the establishment of uniformity, integrity and legal reliability among judicial decisions, the healthy functioning of the law, the satisfaction of the society with the decisions, and the trust of individuals in the state and the law. For this reason, it is regulated in both international and national legislation that many transactions in criminal procedure law must be reasoned. Within the scope of the protective measures included in the fourth section of the Code of Criminal Procedure; there are regulations such as capture, detention, arrest, judicial control, search, seizure, monitoring of communication via telecommunication, assignment of undercover investigators and monitoring with technical means. It is observed that there are various problems regarding the writing of reasoned decisions in all of these measures. However, since it would be beyond the scope of this study to consider all protective measures separately, only the protective measure of arrest will be examined in order to narrow the scope.

The right to a reasoned decision in decisions on arrest and continuation of detention is one of the most important elements of the right to a fair trial. Due to this importance, it is regulated in both the ECHR, the Constitution and the criminal procedure legislation. However, despite this, it is seen that there are few studies in the literature on the reasoning of judicial decisions and that the subject has not matured enough. The right to a reasoned decision in decisions to continue arrest and detention is usually addressed as a short section or subheading in studies on the right to a fair trial and detention, and in these short sections, the issue of judicial decisions being reasoned is given very little or not at all. Decisions to continue arrest and detention that are given without reason or with insufficient reasoning violate the right to a fair trial and the freedom to seek justice. Therefore, a comprehensive study is needed on the reasoning of decisions to continue arrest and detention.

The study consists of an introduction, main section and conclusion. In the introduction, the concepts of reason and reasoned decision were touched upon; the nature, purpose, importance and scope of reason were explained in detail. In the main section, the framework of the right to a reasoned decision was drawn in light of the ECHR case law; in this context, the scope and characteristics of the reasoned decision were explained and the issues of reasoning in decisions regarding detention measures were emphasized. In the conclusion of the study, the problem of lack of justification in decisions of arrest and continuation of arrest in criminal procedure in Turkey and solution proposals were examined. The problems were determined in the light of the decisions of ECHR, Constitutional Court and Supreme Court; the issues to be considered in eliminating the lack of justification were explained and solution proposals were made regarding the changes to be made in the criminal procedure legislation.

Giriş

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 6. maddesinde adil yargılanma hakkı kapsamına giren çeşitli haklar düzenlenmiştir. Bunlar, mahkemeye başvurma hakkı, yasayla kurulmuş bağımsız ve tarafsız mahkemede yargılanma hakkı, duruşmada hazır bulunma, susma ve kendini suçlamama hakkı, avukat ile temsil hakkı, aleniyet ilkesi ve makul sürede yargılanma hakkıdır (Sunay, 2016, s. 14). Bu çalışmada, her biri ayrı bir incelemeye konu olabilecek bu haklardan sadece gerekçeli karar hakkının tutuklama kararlarındaki yansıması incelenecektir. Gerekçeli karar hakkı, AİHS'in 6. maddesinde açıkça düzenlenmemekle birlikte, 6. madde metninin başlangıç hükümlerinin yorumlanması ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) tarafından adil yargılanma hakkının somut bir görünümü ve unsuru olarak içtihat yoluyla tanımlanmış bir haktır.² Anayasa'nın 141. maddesindeki; “*Bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olarak yazılır.*” hükmü ile de anayasal bir zorunluluk olarak düzenlenmiştir.

Gerekçeli karar hakkı, yargı kararlarının ve muhakemenin sükeleri tarafından ileri sürülen davanın esasını oluşturan iddia ve savunmaların mahkemece hukuka uygun şekilde esas yönleriyle incelenip incelenmediğini ve nasıl bir değerlendirmeye tabi tutulduğunu gösteren sebepleri ihtiva etmelidir (Yüksektepe, 2021, s. 25; Akca, 2021, s. 133). Böylece hem sükelerin hem de toplumun yargıya olan güveni güçlenmiş olacaktır. Ceza mahkemelerinin/hâkimliklerin gerekçeli karar vermesi, hem davayı sonuca bağlayan kararlar için hem de ara kararlar için bir yükümlülüktür (Yüksek, 2021, s. 123). Gerekçesiz ya da gerekçesi anlaşılamayan bir karara karşı kanun yolu etkin kullanılamayacak ve kanun yolu mercileri tarafından yapılacak inceleme de sağlıklı olamayacaktır (Akca, 2021, s. 133).

Kişi özgürlüğüne önemli bir müdahale olan tutuklama talebinin, tutuklamaya ve tutukluluğun devamına ilişkin kararların, Anayasa'nın 141. ve CMK'nın 34., 100. ve 101. maddeleri gereği mutlaka gerekçeli olarak verilmesi gerekir (Yüksek, 2021, s. 135). Anayasal ve kanuni düzenlemelere rağmen, ülkemizde geçmişten beri tutuklama koruma tedbirinin özellikle uygulamada gerekçe konusunda önemli sorunlara yol açtığı en çok mağduriyet oluşturan ve şikâyet konusu olan hususların başında tutuklama koruma tedbirine ilişkin kararların gerekçesiz olmasının geldiği de bilinmektedir. AİHM, tutuklama talebinin, tutuklama kararının veya tutuklamanın devamına ilişkin kararların ilgili ve yeterli bir gerekçe içermemesini ve gerekçesiz verilmesini hem AİHS'in 5. maddesinde düzenlenen özgürlük ve güvenlik hakkı hem de 6. maddesindeki gerekçeli karar hakkı kapsamında değerlendirmektedir (Bekri, 2014, s. 216; Yüksek, 2021, s. 123).³

Gerekçenin (Gerekçeli Kararın) Kapsamı ve Özellikleri

AİHS'de, Anayasa'da ve kanunlarda gerekçenin yazımıyla ilgili düzenlemelere yer verilmemiş, belirli bir şablon da öngörülmemiştir. Ancak hukuk biliminin kavramlar ve kurumlardan teşekkül ettiği düşünüldüğünde, gerekçenin hem kapsamının hem de yazım biçiminin aslında ne denli önemli olduğu görülecektir. Dolayısıyla, gerekçenin temel ilkelerinin ve faydalarının gerçekleşebilmesi için kararın ve gerekçenin; yazım tekniği, üslup, dil, anlam bilgisi ve terim bakımından doğru ve amaca uygun bir şekilde kaleme alınması şarttır. Ayrıca kararın doğru, haklı, yeterli ve ayrıntılı bir gerekçeyle yazılması ve gerekçenin kapsam bakımından sınırlarının çizilmesi verilecek kararlar bakımından emsal ve rehber niteliğinde

² AİHM, B. 12945/87 (6 Aralık 1992), “*Ancak ulusal mahkemeler, kararlarını dayandırdıkları gerekçeleri yeterli açıklıkla belirtmelidir, aksi takdirde, başvuranın adil yargılanma avantajına sahip olmayacağı bu nedenle sözleşmenin 6. maddenin 3 (b) paragrafı ihlal edilmiştir.*”; AİHM, B. 19997/02 (15 Şubat 2007).

³ AİHM, B. 47679/99 (21 Mart 2002); AİHM, B. 6847/02 (8 Kasım 2005).

olabileceğinden; karar ve gerekçelerin içeriği, kapsamı ve biçimi oluşturulurken mahkeme içtihatlarından, öğretimdeki görüşlerden ve karar yazım rehberlerinden yararlanılması gerekir (Şeker, 2020, s. 1118-1134).

Kapsamı

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesinde ve Anayasa'nın 141. maddesinde mahkemelerin kararlarının gerekçeli yazılması gerektiği düzenlenmişken, gerekçeli kararın kapsamının ne olması gerektiğine dair herhangi bir düzenleme öngörülmemiştir.

AİHM kararlarında, AİHS'e üye devletlerin farklı hukuk sistemlerine ve karar yazım usullerine sahip olduğu, gerekçenin kapsamının davanın niteliğine ve somut olayın özelliklerine bağlı olduğu, bu sebeple de sözleşmede ulusal mahkeme kararlarının içerik ve şekline ilişkin herhangi bir zorunluluk öngörülmediği ve bu konuda ulusal mahkemelere takdir hakkı tanındığı vurgulanmıştır. Fakat tanınan bu takdir hakkının, kararda hiç gerekçe yazılmaması ya da yazılan gerekçede olayın koşullarının gözetilmemesi anlamına gelmeyeceği de açıktır. AİHM, verdiği kararlarda, ulusal mahkemelerin taraflarca ileri sürülen ve davanın esasına etkisi olan iddia ve savunmalara yanıt verilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

AİHM Budak/Türkiye kararı;

Gerekçe sağlama yükümlülüğünün ne derece uygulanması gerektiği, kararın niteliğine göre değişebilmektedir ve davanın koşulları kapsamında belirlenmelidir. Bir davacı tarafından öne sürülen her argümana detaylı bir cevap verilmesini gerektirmeksizin bu yükümlülük, söz konusu yargılamaların sonucu açısından belirleyici olan argümanlara spesifik ve açık bir cevap verilmesi gerektiğini varsaymaktadır.⁴

AYM, verdiği kararlarda, gerekçenin kapsamının davanın niteliğine göre değiştiğine dikkat çekmekle birlikte, hükme dayanak oluşturan gerekçenin kısa ve öz de olsa, ilgili, yeterli ve makul olması gerektiğini vurgulamıştır. AYM; *“Bir kararda tam olarak hangi unsurların bulunması gerektiği, davanın niteliğine ve koşullarına bağlıdır. ... davayla doğrudan ilgili olan bu hususlara mahkemelerce makul bir gerekçe ile yanıt verilmesi gerekir.”*⁵ AYM'nin gerekçeli kararın kapsamını belirlerken üzerinde durmuş olduğu bir diğer kavram da makul gerekçe kavramıdır ve şu şekilde tanımlanmıştır; *“Makul gerekçe; davaya konu olay ve olguların mahkemece nasıl nitelendirildiğini, kurulan hükmün hangi nedenlere ve hukuksal düzenlemelere dayandırıldığını ortaya koyacak, olay ve olgular ile hüküm arasındaki bağlantıyı gösterecek nitelikte olmalıdır.”*⁶

Yazım Tekniği ve Üslûp

Hâkim/mahkeme kararındaki gerekçelerin, taraflara ve topluma açık olması sebebiyle maddi içeriği ve kapsamı kadar yazım tekniği, dili ve üslubu da önemlidir.

Hâkimin vermiş olduğu kararlar onun hem düşünce yapısını hem de muhakeme edebilme yeteneğini gösterdiği için her bir kararın kendine özgü bir yazım tekniği ve üslubu bulunmaktadır. Gerekçenin içeriğinin anlaşılabilirliği için anlatım şeklinin bir plan dâhilinde sistematik bir şekilde ana ve alt başlıklandırma yapılarak, dil bilgisi kurallarına uyularak, anlaşılabilir bir dil kullanılarak, özenli bir şekilde yazılması gerekir (Sunay, 2021, s. 83).

⁴ AİHM, B. 69762/12 (16 Şubat 2021); AİHM, B. 18390/91 (9 Aralık 1994).

⁵ AYM, B. 2014/16269 (15 Kasım 2014), AYM, B. 2014/2388 (4 Kasım 2014); *“Gerekçenin ayrıntısı davanın niteliğine göre değişmekle birlikte ... gerekçenin kısa ve özet de olsa bulunmasının zorunlu olduğu açıktır.”*

⁶ AYM, B. 2013/1235 (13 Haziran 2013).

Kararlarda sıkça kullanılan bağlaçların (ile, ve, veya, ya da, veyahut vb.) ve noktalama işaretlerinin doğru kullanımı da önemlidir. Aksi takdirde bağlaçların ve noktalama işaretlerinin yanlış kullanımı hem kararın akıcılığını bozacak hem de anlamının bozulmasına yol açacaktır. Gerekçeli karar yazılırken kısaltmalardan yararlanılacaksa kısaltmaların şekline ve kısaltmalara gelen eklerin yazımına da dikkat edilmelidir. Hâkimler, Türk Dil Kurumu İmla Kılavuzu'ndan yararlanarak dil bilgisi kurallarının doğru kullanımını sağlayabilirler. Gerekçeli karar yazımında metnin akışını bozacak şekilde sürekli vurgulamalara (koyu, altı çizili, italik, büyük harfli, renkli) yer verilmesi yazım tekniği bakımından hatalı bir uygulamadır. Gerekçeli kararda yasal düzenlemelere yer verilirken hem normlar hiyerarşisine uygun olmasına hem de kanun ve madde numaralarının yazımında hata yapılmamasına dikkat edilmelidir. Kararın tamamının ya da büyük bir kısmının nerede başlayıp nerede sona erdiği anlaşılamayan uzun cümlelerden oluşması anlam bakımından sorunlara yol açacağından, gerekçe yazımında bu hususa da özen gösterilmelidir.

Yargıtay, gerekçeli kararın yazımında uygulama birliğinin sağlanması amacıyla karar yazım yöntemleri ve örnek şablonlar içeren Yargıtay Gerekçeli Karar Yazım Rehberi'ni hazırlamıştır.⁷ Karar yazım rehberinde, hem yazım kurallarının ve noktalama işaretlerinin yer aldığı “İlamlarda Uygulanan Dil Bilgisi Kuralları” başlıklı bölüm hem de sayfa düzeni, yazı stili gibi biçimsel özellikler ile kararlarda alıntı ve atıfların nasıl yapılacağına ilişkin “İlam Yazımı İlkeleri” bölümü yer almaktadır.⁸

Gerekçenin şekli ile ilgili yapılan açıklamalar sadece gerekçenin biçimsel olarak gelişmesine değil anlamının içeriksel olarak gelişmesine de hizmet edecektir (Sunay, 2021, s. 83). Gerekçenin yeterliliği, dilin özlü ve etkili kullanımı ile yakından ilişkilidir.

Dil ve Terminoloji

Türkiye Cumhuriyeti'nin resmî dili Türkçe olduğu için yargılama iş ve işlemlerinde de Türkçe'nin kullanılması zorunludur. İstisna olarak tanığın, mağdurun ya da şüphelinin/sanığın Türkçe bilmediği hâllerde tercüman aracılığıyla iletişim kurulur, gerekçeye ve tutanağa geçirilecek hususlar yine Türkçe olarak yazılır (Yenisey ve Nuhoglu, 2022, s. 356).

Her bilim alanının kendine özgü teknik bir dili vardır, hukuk biliminde kullanılan dil de gündelik dilden farklılaşan kendine özgü bir terminolojiye sahip olan hukuk dilidir. Hukuk dilinde kullanılan kavramlar da dikkate alındığında gerekçenin amacına ulaşabilmesi için mahkeme kararlarında hukuk diline uygun olarak Türkçe ve anlaşılır bir dil kullanılması gerekir.

Sade, açık, anlaşılır ve Türkçe dil bilgisi ve anlatım kurallarına uygun şekilde yazılmış bir gerekçe, tatmin ediciliği artırdığı gibi hükmün de muhatapları tarafından doğru ve düzgün anlaşılmasına yardımcı olur. Gerekçede yazılan dilin sade ve anlaşılır olması, hukuk diline özgü terimlerin yerine, bunları karşılamayacak biçimde yapay, basit ve gündelik dilin kullanılacağı anlamına gelmez (Djogbenou, s. 10). Yine gerekçeli kararın yazımında hukuki terimler kullanılırken, hukuk dilini günlük yaşamda kullanılan dile çevirmeden kanunda yer aldığı şekilde kullanmak gerekir. Yargıtay Ceza Genel Kurulu, “beraat” yerine “aklanma” terimini kullanan yerel mahkemenin kararını kanuna aykırı bularak bozmuştur.⁹

⁷ 01.01.2023 tarihinden itibaren Yargıtay ceza dairelerince rehberde yer alan ilkeler itibarıyla gerekçeli karar yazımına geçilmiştir.

⁸ Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı (YCBS), “Yargıtay Gerekçeli Karar Rehberi” (Erişim 21 Ocak 2024).

⁹ YCGK, K. 1979/331 (17 Eylül 1979).

Gerekçenin belirsiz, karmaşık, anlaşılmasız olması ve dil bilgisi bakımından sorunlar içermesi, hükmün temellendirilmesini ve tarafların/toplumun ikna edilmesini olumsuz etkileyecektir (Şeker, 2020, s. 1119).

Hâkimin/mahkemenin tarafların iddialarını karşılarken anlatımı etkin kılması gerekçenin dil bakımından zenginleştirilmesiyle mümkündür.

Gerekçede Hukuki Kaynaklara (Asıl ve Yardımcı) Yollama Yapılması

Hâkim/mahkeme, davayla ilgili hukuki görüşünü tüm açıklığı ve ayrıntısıyla açıklamaya çalışırken sadece hukukun ana kaynaklarından değil yardımcı kaynaklarından da yararlanmalıdır. Bu sebeple yargı kararlarının gerekçesi yazılırken doktrindeki bilimsel çalışmaların ve görüşlerin de dikkate alınması zaruridir. Bunun yanı sıra kararın güçlendirilmesine yönelik olarak gerekçede, AİHM'in, AYM'nin ve Yargıtay'ın yerleşik içtihatlarına da yer verilmelidir. Zorunlu olmasa dahi karar verilirken mahkeme içtihatlarından ve doktrin görüşlerinden yararlanmak, hukuki açıdan ikna ediciliği artıracak için, kararın gerekçelendirilmesi bakımından faydalıdır. Mahkeme içtihatlarından ve doktrin görüşlerinden bu faydanın elde edilebilmesi için sadece mahkeme kararına ya da hukuki görüşe gönderme yapılması yeterli değildir, kararın ya da hukuki görüşün tartışılması ve mahkemenin önündeki uyuşmazlıkla ilişkilendirilmesi de gereklidir. Hâkimin/mahkemenin, önüne gelen olayda hukuk kuralını olaya hangi bilimsel yöntemlerle ve nasıl uyguladığını anlatmadan yorum yapması ve sonuca varması, keyfiliğe sebep olacak ve gerekçeli karar hakkını ihlal edecektir.

Açık ve Anlaşılır Olması

Gerekçeli kararın, tarafların/toplumun olayı kavraması ve gerekçeyi anlamaları için somut, açık, anlaşılır ve tutarlı bir şekilde kaleme alınması gerekir.

Gerekçede, somut olaya ilişkin iddiaların/savunmaların ve bunlara ilişkin değerlendirmelerin açık ve kolay anlaşılabilir biçimde ele alınması gerekir. Dava ile ilgili olaylara, süjelerin ileri sürdüğü iddia, savunma ve görüşlere, hukuki düzenlemelere gereğinden fazla ve ayrıntılı olarak yer verilmesi gerekçenin anlaşılmasını zorlaştıracaktır. Belirsiz, karmaşık ve anlaşılması zor bir davada gerekçenin açık ve anlaşılır olması, davanın taraflarını ikna edebilmesi açısından önemlidir (Şeker, 2020, s. 1119; Beck, 2017, s. 932). Davanın esasını ilgilendiren; olaylar, iddialar ve savunmalar başlıklandırılarak gerçekleşme sırasına göre anlaşılır bir şekilde yazılmalıdır. Gerekçenin, anlaşılması zor bir dil ile belirsiz ve kapalı olarak yazılmış olması da bir gerekçesizlik şeklidir (Şeker, 2020, s. 1123).

Hâkim gerekçe yazarken, somut olaya ilişkin kanun maddelerini açık ve net bir şekilde belirlemeli ve belirli bir sistematik içinde yazmalı, belirsiz, anlaşılmasız ya da farklı anlamlara gelebilecek cümleleri kullanmaktan kaçınmalıdır (Taşkın, 2015, s. 35). Gerekçede kullanılan cümlelerin açık ve anlaşılır olması, gerekçenin ayrıca bir yoruma ihtiyaç duymadan anlaşılması ve uygulanması bakımından önemlidir.

Gerekçede, tarafların iddialarının hangi maddi ve hukuki sebeplerle kabul veya reddedildiği; anlaşılır, kısa ve öz bir şekilde ortaya konmalı, uzun cümlelerden ve gereksiz tekrardan uzak durulmalıdır (Djogbenou, s. 10). Gerekçenin açık ve anlaşılır olması gerekliliği basitliğe ve özensizliğe yol açmamalı, doyurucu bir gerekçenin yoğun bir emekle ortaya çıkacağı unutulmamalıdır.

AİHM ve AYM de yargılama dilinin ve gerekçenin anlaşılabilir olmasını adil yargılanma hakkının ve savunma hakkının olmazsa olmaz unsurlarından biri olarak kabul etmektedir (Şeker, 2020, s. 1123).

AIHM'in bu yöndeki kararında şu ifadeler yer almaktadır; “*Maddi meselelerin değerlendirilmesini içeren kavramın kesin olmaması, bulguların başvuran açısından belirleyici olması, mahkemelerin daha ayrıntılı gerekçeler sunmasını gerektirmiştir.*”¹⁰

AYM de kararlarında gerekçelerin açık ve anlaşılır olması gerektiğini şu şekilde ifade etmiştir; “... mahkemeler, kararlarını hangi temele dayandırdıklarını yeterince açık olarak belirtme yükümlülüğü altındadırlar.”;¹¹ “İlk derece mahkemesinin kararı ... kurulan hükmün hangi nedenlere ve hukuksal düzenlemelere dayandırıldığını ortaya koyma ve olaylar ile hüküm arasındaki bağlantıyı gösterme gereksinimini karşılamamaktadır. Kararların yeterli gerekçelendirmeyi içermediği anlaşılmaktadır.”¹²

Kapsayıcı Olması

Kapsayıcı gerekçe; hâkimin/mahkemenin tarafların ileri sürmüş olduğu vakıalarla ilgili düşüncesini ve sunulmuş olan delilleri hukuka ve vicdana göre nasıl değerlendirdiğini ortaya koyan, böylece kararın akıl ve mantık çerçevesinde adaletli verildiği ve keyfi bir karar olmadığı konusunda tarafları ve toplumu ikna edebilen gerekçedir (Taşkın, 2015, s. 214). Gerekçede, tarafların getirdiği ve hâkim/mahkeme tarafından resen toplanan deliller vasıtasıyla hükme dayanak teşkil eden hukuki nedenlerin somut olaya uygulanma biçimi usulüne uygun şekilde gösterilmelidir (Öztürk vd., 2022, s. 132; Yüksektepe, 2021, s. 73). Gerekçenin kapsayıcılığından bahsedilebilmesi için karşı oy gerekçelerinin de gerekçede yer alması gerektiği unutulmamalıdır. Olayla ilgisiz olduğu açıkça belli olan hukuki ve fiilî olgular ise gerekçenin kapsamına dâhil değildir. Bu tür argümanların gerekçede yer almaması gerekçeli karar hakkını ihlal etmeyecektir.

Tutuklama Koruma Tedbirine İlişkin Kararlarda Gerekçe

Kişi özgürlüğüne en çok sınırlayıcı nitelikte müdahale oluşturan koruma tedbiri tutuklamadır. Bu nedenle Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 9. maddesinde; “*Herkes kişi özgürlüğü ve kişi güvenliği hakkına sahiptir. Hiç kimse keyfi olarak gözaltına alınamaz veya tutulamaz. Hiç kimse hukukun öngördüğü sebepler ve usuller dışında özgürlüğünden yoksun bırakılamaz.*”¹³, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Beyannamesi'nin 9. maddesinde; “*Hiç kimse keyfi olarak tutuklanamaz, alıkonulamaz veya sürülemez.*”¹⁴, AIHS'nin 5. maddesinde; “*Herkes özgürlük ve güvenlik hakkına sahiptir. Aşağıda belirtilen hâller dışında ve yasanın öngördüğü usule uygun olmadan hiç kimse özgürlüğünden yoksun bırakılamaz.*”, ve Anayasa'nın 19. maddesinde; “*Herkes, kişi hürriyeti ve güvenliğine sahiptir. Şekil ve şartları kanunda gösterilen: ... bir mahkeme kararının veya kanunda öngörülen bir yükümlülüğün gereği olarak ilgilinin yakalanması veya tutuklanması ... hâlleri dışında kimse hürriyetinden yoksun bırakılamaz.*” ifadeleriyle kişi özgürlüğü ve güvenliğinin hukuka bağlı kalınarak sınırlandırılabilmesi hâller açıkça düzenlenmiştir. Yine Ceza Muhakemesi Kanunu'nun (CMK) 100. maddesinde de tutuklama koruma tedbirine ve uygulanma koşullarına yer verilmiş ve tutuklamanın sınırları çizilmiştir. AIHS'de, Anayasa'da ve CMK'da yer alan koşullara aykırı

¹⁰ AIHM, B. 21522/93 (29 Mayıs 1997).

¹¹ AYM, B. 2013/216 (11 Aralık 2014); Benzer yönde, AYM, B. 2014/2388 (4 Kasım 2014); AYM, B. 2013/1780 (20 Mart 2014); AYM, B. 2013/2995 (20 Şubat 2014).

¹² AYM, B. 2013/8756 (15 Nisan 2015).

¹³ Adalet Bakanlığı, “Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi” (Erişim 16 Mart 2024).

¹⁴ Hâkimler ve Savcılar Kurulu (HSK), “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi” (Erişim 16 Mart 2024).

yapılan tutuklama, kişi özgürlüğünün keyfi olarak sınırlandırılmasına sebep olacağı için hem AİHS'in hem de Anayasa'yı ihlal edecektir.

CMK'nın 100. maddesine göre tutuklama; kuvvetli suç şüphesinin varlığına işaret eden somut delillerin ve tutuklama için bir sebebin bulunduğu durumlarda, hükümden önce hâkim veya mahkeme kararı ile şüpheli veya sanığın özgürlüğünün geçici olarak sınırlandırılması ve tutukevi denilen yere konmasıdır (Yerdelen, 2021, s. 76). Tutuklama, cezai yaptırım olmaması ve bir koruma tedbiri olması sebebiyle, şüphelinin/sanığın muhtemel bir mahkûmiyetten alacağı cezanın infazının uygulanması ya da yargılamadan kaçmasının veya delilleri karartmasının önlenmesi, maddi gerçeğe ulaşılması amaçlarının gerçekleştirilebilmesi için zorunlu hâllerde başvuru olan geçici ve istisnai nitelikte bir koruma tedbiridir (Gökçen vd., 2022, s. 420; Özbek, 2022, s. 251). Bu nedenle tutuklama, ceza muhakemesinin amacı değildir.

Kişi özgürlüğüne önemli bir müdahale olan tutuklama talebinin, tutuklamaya ve tutukluluğun devamına ilişkin kararların, Anayasa'nın 141., CMK'nın 34., 100. ve 101. maddeleri gereği mutlaka gerekçeli olarak verilmesi gerekir (Yüksek, 2021, s. 135). Yukarıda da bahsedildiği üzere ancak istisnai hâllerde kuvvetli suç şüphesinin varlığına işaret eden somut delillerin ve tutuklama için bir sebebin bulunması üzerine şüphelinin/sanığın muhtemel bir mahkûmiyetten alacağı cezanın infazından ya da yargılamadan kaçmasının veya delilleri karartmasının önlenmesi gerekçeleri gösterildikten sonra, talepte bulunularak tutuklamaya karar verilir (Yerdelen, 2021, s. 76; Gökçen vd., 2022, s. 420). Anayasal ve kanuni düzenlemelerle tutuklama talebinin ve kararının gerekçesiz olamayacağı düzenlenmiş olmasına rağmen, ülkemizde geçmişten beri tutuklama koruma tedbirinin özellikle uygulamada gerekçe konusunda önemli sorunlar bulunduğu bilinmektedir. AİHM, tutuklama talebinin, tutuklama kararının veya tutuklamanın devamına ilişkin kararların ilgili ve yeterli bir gerekçe içermemesini ve gerekçesiz verilmesini AİHS'in 5. maddesinde düzenlenen özgürlük ve güvenlik hakkı kapsamında değerlendirmektedir (Bekri, 2014, s. 216; Yüksek, 2021, s. 123).

Tutuklama Kararı Verilmesi İstemi ve Gerekçesi

Şüphelinin tutuklanmasına, soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısının veya diğer şüphelerin talebi üzerine sulh ceza hâkimi tarafından; sanığın tutuklanmasına ise kovuşturma evresinde Cumhuriyet savcısının veya diğer ilgililerin talebi üzerine ya da ilgili ceza mahkemesi tarafından resen karar verilir. Kovuşturma evresinde soruşturma evresinden farklı olarak tutuklama kararı mahkemece resen de verilebilir. Soruşturma evresinde ise sulh ceza hâkiminin resen tutuklama kararı verme yetkisi yoktur (Yenisey ve Nuhoğlu, 2022, s. 500; Öztürk vd., 2022, s. 479).

CMK'nın 101. maddesinin 1. fıkrası gereği, Cumhuriyet savcısının tutuklama isteminde bulunurken mutlaka kuvvetli suç şüphesinin ve tutuklama nedenlerinin varlığını ve bu tedbirin makul/gerekli olduğunu gösteren somut delillerle istemini gerekçelendirmesi gerektiği gibi, neden adli kontrol uygulamasının yetersiz olacağını belirten fiili ve hukuki sebeplere de yer vermesi gerekir (Özbek, 2022, s. 255-256). Cumhuriyet savcısının tutuklama talebinin, somut olayla uyumlu, yasal, yeterli ve hukuki anlamda ikna edici, tarafların adalet duygusunu kuvvetlendirecek gerekçeler içermesi gerekir (Centel, 2013, s. 52; Yüksek, 2021, s. 138). Somut olayla uyumsuz, tutuklama sebeplerini içermeyen, soyut kanun maddelerinden ibaret olan talepler hukuki anlamda gerekçeli olmadığından özgürlük ve güvenlik, gerekçeli karar, adil yargılanma ve savunma haklarını ihlal eder (Yüksek, 2021, s. 138; Taner, 2021, s. 103). Özgürlüğü kısıtlanma tehlikesi altında olan şüphelinin/sanığın etkili bir savunma yapabilmesi için özgürlüğünün kısıtlanması isteminin sebebini açık ve net bir şekilde bilmesi gerekir (Gökçen vd., 2022, s. 424; Yüksek, 2021, s. 138). Cumhuriyet savcısının tutuklama talebinde bulunurken gerekçe gösterme zorunluluğunun olması hukuki güvenilirliği sağlarken, keyfiliği,

adil yargılanma hakkı ve gerekçeli karar hakkının ihlal edilmesini de önleyecektir (Yüksek, 2021, s. 138).

Tutuklama Kararı Verilmesi, Kararın İçeriği ve Gerekçesi

Cumhuriyet savcısının tutuklama istemi üzerine, tutuklama koruma tedbirine, kişi özgürlüğüne ağır bir müdahale içermesi sebebiyle soruşturma evresinde şüpheli hakkında sulh ceza hâkimi (CMK m. 101/1, 162), kovuşturma evresinde ise sanık hakkında davaya bakan yetkili ve görevli ceza mahkemesi karar verir (CMK m. 101) (Yenisey ve Nuhoglu, 2022, s. 501; İçten, 2019, s. 54). Kovuşturma evresinde soruşturma evresinden farklı olarak Cumhuriyet savcısının talebi olmadan da sanık hakkında mahkemece resen tutuklama kararı verilebilir (Centel, 2013, s. 57; Öztürk vd., 2022, s. 479).

Kovuşturma evresinde dosyanın istinaf kanun yolunda devam ettiği sürede Bölge Adliye Mahkemesinin (BAM) ilgili dairesi, hem maddi hem hukuki denetim yapabildiği için; somut olayı, olaya uygulanması gereken kuralları, delillerin incelenmesi ve değerlendirilmesi gibi konuları yeniden ele alır ve tutuklama şartlarının oluştuğuna kanaat getirdiğinde de sanığın tutuklanmasına karar verebilir, fakat temyiz kanun yolunda, sadece hukuki denetim yapabildiği için Yargıtay'ın ilgili dairesinin sanık hakkında tutuklama kararı verme yetkisi bulunmamaktadır (Gökçen vd., 2022, s. 682; Centel ve Zafer, 2020, s. 415-146).

Anayasa'nın 141. maddesindeki ve CMK'nın 34. maddesindeki hüküm gereği soruşturma evresinde sulh ceza hâkiminin, kovuşturma evresinde ise ilk derece ceza mahkemesinin veya BAM'ın verdiği tutuklama kararlarının gerekçeli yazılması zorunludur. Tutuklama koruma tedbirinin, henüz hüküm tesis edilmeden önce kişi özgürlüğüne getirilen ağır bir müdahale olması, masumiyet karinesini ihlal etme tehlikesinin bulunması ve CMK'da bu hususa özel önem verilmesi sebebiyle CMK'nın tutuklamaya ilişkin 101. maddesinde de tutuklama kararlarının gerekçeli olması gerektiği ayrıca vurgulanmıştır (İçten, 2019, s. 59; Centel, 2013, s. 194).

CMK m. 101/2'de tutuklama kararının nasıl bir gerekçe içermesi gerektiği ayrıca ve açıkça gösterilmiştir. CMK m. 101/2'ye göre tutuklamaya ilişkin kararlarda; kuvvetli suç şüphesini, tutuklama nedenlerinden biri olan şüphelinin/sanığın kaçma şüphesini, delilleri karartma riskini, katalog suçların varlığını veya tekrar suç işleme tehlikesinden hangisinin veya hangilerinin var olduğunu, adli kontrol uygulamasının yetersiz kalacağını, tutuklama tedbirinin ölçülü olduğunu gösteren delillerin, somut olgularla akla ve mantığa uygun, çelişkisiz ve inandırıcı bir şekilde gerekçelendirilerek açıkça gösterilmesi gerekir (Yenisey, 2016, s. 222; Öztürk vd., 2022, s. 478). CMK m. 101/2'ye göre, gerekçelendirilen kararın içeriği ve karara karşı başvurulabilecek kanun yolu, süresi, mercii ve başvuru şekilleri şüpheliye/sanığa sözlü olarak bildirilir ve bir örneği de kendilerine verilir (CMK m. 32/2).

Koşulları oluşmadan eksik gerekçeyle veya gerekçesiz olarak tutuklama kararı verilmesi hem AİHS hem Anayasa hem de CMK ile güvence altına alınan özgürlük ve güvenlik hakkını ve gerekçeli karar hakkını ihlal edecektir (Öztürk vd., 2022, s. 478). Yine CMK m. 101/2'de yer alan koşullara uygun verilmeyen ve yasal dayanağı olmayan, kısa ve alelade yazılmış gerekçeler de AİHS'in 5. ve 6. maddelerinin ihlaline sebep olacaktır (Altınkök, 2014, s. 196). AİHM ve AYM¹⁵, kararlarında, tutuklamaya ilişkin verilen kararların kuvvetli suç şüphesinin, tutuklama nedenlerinden olan şüphelinin/sanığın kaçma şüphesinin, delilleri karartma riskinin, katalog suçların varlığının veya tekrar suç işleme tehlikesinden hangisinin veya hangilerinin

¹⁵ AYM, B. 2012/1272 (4 Aralık 2013); AYM, B. 2013/9894 (2 Ocak 2014).

var olduğunun, adli kontrol uygulamasının yetersiz kalacağının ve tutuklama tedbirinin ölçülü olduğunun gösterilmemesinin ve yeterli gerekçeyi içermemesinin AİHS'in 5. maddesine ve Anayasaya aykırı olacağını vurgulamıştır.¹⁶

Tutuklama kararının gerekçesinde bulunması gereken unsurlar

Tutuklama kararının gerekçesinde tutuklama kararı verilmesinin koşullarının mevcut olması gerektiği, aksi takdirde daha önce de ifade edildiği üzere özgürlük ve güvenlik hakkı ve gerekçeli karar hakkının ihlal edileceği vurgulanmıştır. Bu durumun özel önemine binaen temel hak ve özgürlüklerin ihlaline sebebiyet verilmemesi adına aşağıda tutuklama kararının gerekçesinde bulunması gereken unsurlar aşağıda ayrı ayrı açıklanmıştır (İçten, 2019, s. 60; Centel, 2013, s. 194).

Tutuklama kararının gerekçesinde bulunması gereken unsurlara geçmeden önce tutuklama kararının verilebilmesi için şüphelinin/sanığın müdafii ile birlikte huzurda bulunması, tutuklama yasağının bulunmaması, şüpheli/sanığa güvence belgesi verilmemiş olması ve muhakeme şartının gerçekleşmiş olması gerektiği unutulmamalıdır. (Öztürk vd., 2022, s. 469; Özbek, 2022, s. 260).

Kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren somut deliller

CMK'nın tutuklama koruma tedbirini düzenlediği 100. maddesinde tutuklama kararının gerekçesinde gösterilmesi gereken ilk şartın, kuvvetli suç şüphesinin varlığına işaret eden somut deliller olduğu belirtilmiştir. AİHS'in 5. maddesinin 1. fıkrasının c bendinde¹⁷ de tutuklama koruma tedbiri için makul şüphenin arandığı düzenlenmiştir (Gökçen vd., 2022, s. 421; Centel, 2011, s. 51). AİHM vermiş olduğu kararlarda, tutuklamanın gerçekleşebilmesi için makul şüphenin mevcut olması gerektiğini vurgulamış ve makul şüphenin tanımı yapılmıştır. AİHM'e göre; *"Bir suçun işlendiğine dair 'makul şüphe' tarafsız bir gözlemciyi ilgili kimsenin bir suç işlediği konusunda ikna edecek unsurların ya da bilgilerin mevcut olduğu varsayımına dayalıdır"*¹⁸

CMK'nın 100. maddesinin 1. fıkrasında da kuvvetli suç şüphesinin varlığına işaret eden somut delillerin bulunması gerektiği düzenlenmiştir. Hâkimin, tutuklama kararının gerekçesinde Cumhuriyet savcısı tarafından kendisine sunulmuş olan ve olayla ilgili o ana kadar toplanmış kuvvetli suç şüphesini gösteren mevcut delilleri inceleyerek değerlendirmesi, kuvvetli şüphe ile deliller ve şüpheli/sanık arasında bağlantı kurması ve bunları gerekçelendirmesi gerekir (Yüksek, 2021, s. 139; Yerdelen, 2021, 76). Fakat, kanun koyucu CMK'nın 100. maddesinde bahsi geçen kuvvetli suç şüphesinden ne kast edildiğini düzenlememiştir.

Ceza muhakemesinde dört çeşit şüphe mevcuttur; basit, makul, yeterli ve kuvvetli şüphe. Bunlardan kuvvetli şüphe; yapılan yargılamada elde edilen delillere göre kişinin mahkûm olma olasılığının çok yüksek olduğu, şüphelinin en yüksek dereceli hâlidir (Gökçen vd., 2022, s. 424; Özbek, 2022, s. 252). Tutuklama kararının gerekçesinde de mahkûmiyet kararının verilmesini gerektirecek düzeyde olmayan fakat hâkimin kriminalistik tecrübe kurallarından

¹⁶ AİHM, B. 6847/02 (8 Kasım 2005), AİHM, B. 47679/99 (21 Mart 2002).

¹⁷ *"Kişinin bir suç işlediğinden şüphelenmek için inandırıcı sebeplerin bulunduğu veya suç işlemesine ya da suçu işledikten sonra kaçmasına engel olma zorunluluğu kanaatini doğuran makul gerekçelerin varlığı hâlinde, yetkili adli merci önüne çıkarılmak üzere yakalanması ve tutulması"*, "İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi" (Erişim 26 Mart 2024).

¹⁸ AİHM, B. 14305/17 (20 Kasım 2018); AİHM, B. 13237/17 (20 Mart 2018).

şüphelinin/sanığın suç işlediği konusundaki şüphesinin kuvvetli olduğunu gösterir somut delillere yer verilmesi ve gerekçelendirilmesi gerekir (Yüksek, 2021, s. 139; Öztürk, 2022, s. 470). Aksi takdirde somut delillere dayanmayan kuvvetli şüphe durumlarında tutuklama kararı verilemez (Gökçen vd., 2022, s. 424). Hukuka aykırı delillerle tutuklama kararı verilemeyeceğinden, kuvvetli suç şüphesini gösteren somut delillerin hukuka uygun olarak elde edilmiş olması gerekir (CMK m. 217/2) (Yenisey ve Nuhoğlu, 2022, s. 139).

Olgu ve olaylara değinilmeden sadece soyut olarak kuvvetli suç şüphesinin varlığından bahsedilmesi tutuklama kararının gerekçeli olarak yazıldığı anlamına gelmez ve tutuklama kararı verilmesi için yeterli değildir (Centel, 2011, s. 58; Centel, 2013, s. 194). AİHM kararlarında da benzer ifadeler yer verilmiştir; “... bir kişinin tutuklanmasına hükmeden kararın gerekçesi, tutuklamanın keyfi olarak değerlendirilip değerlendirilmemesinin belirlenmesinde ilgili bir faktördür.”¹⁹; “Mahkeme, adli makamların tutukluluğa izin veren kararlarında öne sürdüğü herhangi bir gerekçenin bulunmadığı kanaatindedir.”²⁰

Tutuklama nedeninin bulunması

Anayasa’nın 19. maddesindeki; “... suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunan kişiler, ancak kaçmalarını, delillerin yok edilmesini veya değiştirilmesini önlemek maksadıyla veya bunlar gibi tutuklamayı zorunlu kılan ve kanunda gösterilen diğer hâllerde hâkim kararıyla tutuklanabilir.” ve CMK’nın 100. maddesindeki; “Kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren somut delillerin ve bir tutuklama nedeninin bulunması hâlinde, şüpheli veya sanık hakkında tutuklama kararı verilebilir.” düzenlemeleri ile kuvvetli suç şüphesinin varlığına işaret eden somut delillerin tutuklama kararı verilebilmesi için bir ön koşul olduğu, tek başına tutuklama kararının verilebilmesi için yeterli olmadığı ve kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren somut delillerle birlikte bir de tutuklama sebebinin bulunması gerektiği belirtilmiştir (Yüksek, 2021, s. 136). Somut olayda şüphelinin/sanığın kaçma şüphesinin, delilleri karartma riskinin ya da tutuklama nedeninin varsayılabilceği suçların mevcut olması gerektiğine dair CMK’nın 100. maddesinde yer alan düzenlemeyle, hangi nedenlere dayanarak tutuklama kararı verilebileceği açıklanmıştır.

Kişi özgürlüğüne önemli bir müdahale olan tutuklama kararlarında, özgürlüğü kısıtlanan kişinin özgürlüğünün neden kısıtlandığını açık ve net bir şekilde anlayabilmesi için tutuklama nedenlerinin tek tek somut delillere bağlanarak mutlaka gerekçeli olarak verilmesi gerektiği, Anayasa’nın 141. ve CMK’nın 34., 100. ve 101. maddeleri gereği zorunludur (Gökçen vd., 2022, s. 424; Centel, 2011, s. 58). Fakat uygulamada hâkimlerin tutuklama kararlarında; CMK m. 100/2’de yer verilmiş olan somut olayda şüphelinin/sanığın kaçma şüphesinin, delilleri karartma riskinin ya da tutuklama nedeninin varsayılabilceği suçların mevcut olması gerektiği şeklindeki tutuklama nedenlerinden herhangi birinin varlığına dair dosya içeriğine uygun somut dayanakları genellikle göstermedikleri yasal, yeterli ve hukuki anlamda ikna edici bir gerekçe yazmadan kanuni terimleri tekrarladıkları ve “suçun vasıf ve mahiyeti, mevcut delil durumu, öngörülen ceza miktarı, kaçma şüphesinin bulunması, delilleri ortadan kaldırma ve değiştirme hususunda kuvvetli şüphenin bulunması” gibi kalıplaşmış ifadeler kullandıkları görülmektedir (Centel, 2013, s. 196; Yüksek, 2021, s. 139). Bu şekildeki delillerin nasıl ve ne şekilde incelenip değerlendirildiğini izah etmeyen gerekçesiz tutuklama kararları, tarafların ileri sürmüş olduğu esaslı iddiaların cevapsız kalmasına, etkili savunma yapmalarına ve mahkemeye erişim haklarına engel olacak, yargıya olan güvenin sarsılmasına

¹⁹ AİHM, B. 35553/12 (22 Ekim 2018); AİHM, B. 55835/09 (31 Mayıs 2016).

²⁰ AİHM, B. 47679/99 (21 Mart 2002); AİHM, B. 6847/02 (8 Kasım 2005).

yol açacaktır (Yüksek, 2021, s. 139). AİHM içtihatlarında da tutuklama kararının gerekçesinde tutuklama sebeplerinin somut olayla ilişkilendirilerek açıklanması gerektiği, aksi takdirde soyut ve genel ifadelerle kanuni terimlerin tekrarının yeterli bir gerekçe olamayacağı ve AİHS'in 5. maddesinin ihlal edilmiş olacağı vurgulanmıştır (Doğan, 2021, s. 15; Cengiz vd., 2008, s. 39). AİHM'in bu yöndeki kararında şu ifadeler yer almaktadır; "... kaçmaya ilişkin bir tehlikenin neden olduğuna ilişkin herhangi bir açıklama yapılmaksızın, hemen her zaman aynı kelimeler kullanılmıştır. Sözleşme'nin 5. maddesi ihlal edilmiştir."²¹

CMK'nın 100. maddesindeki; "Kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren somut delillerin ve bir tutuklama nedeninin bulunması hâlinde, şüpheli veya sanık hakkında tutuklama kararı verilebilir." hükmü ile kuvvetli suç şüphesinin varlığına işaret eden somut delillerin yanı sıra bir tutuklama sebebinin varlığı hâlinde tutuklama kararının verilebileceği belirtilmiştir (Yüksek, 2021, s. 136). Yani kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren somut delillerin ve tutuklama nedeninin bulunması durumunda dahi tutuklama kararı verilmesinin zorunlu değil, ihtiyari bir koruma tedbiri olduğu unutulmamalıdır (Gökçen vd., 2022, s. 423; Cengiz vd., 2008, s. 37).

Şüpheli veya sanığın kaçma şüphesi

Yukarıda da bahsedildiği üzere kişi özgürlüğüne önemli bir müdahale olan tutuklama kararlarında, tutuklama nedenlerinin tek tek somut delillere bağlanarak mutlaka gerekçeli olarak gösterilmesi zorunludur (Centel, 2011, s. 58). CMK'nın 100. maddesinde sayılan ve uygulamada da en sık karşılaşılan tutuklama nedenlerinden biri de şüpheli veya sanığın saklanması, kaçması veya kaçacağı şüphesi uyandırmasıdır.

Hâkimin/mahkemenin tutuklama kararının gerekçesinde, somut olayda mevcut bulunan şüphelinin/sanığın kaçma şüphesi şeklindeki tutuklama sebebine dair dosya içeriğine uygun somut delilleri açık, net ve ayrıntılı bir şekilde göstermesi gerekir (Altınkök, 2014, s. 445). Aksi takdirde, yasal, yeterli ve hukuki anlamda ikna edici gerekçe yazmadan sadece şüphelinin/sanığın kaçma şüphesinin bulunmasından bahsedilerek geçirilmesi, hem özgürlük ve güvenlik hakkını hem de gerekçeli karar hakkını ihlal edecek ve itiraz makamının gerekli incelemeyi yapmasına engel olacaktır (Centel, 2013, s. 194; Taner, 2021, s. 103).²² Tek başına suçun işlenmiş olması ya da kuvvetli suç şüphesinin varlığına işaret eden somut delillerin bulunması şüphelinin/sanığın kaçma şüphesi altında olduğu anlamına gelmez. Tutuklama kararı verilebilmesi için şüphelinin/sanığın kaçacağına dair ikna edici somut gerekçelerin ortaya konulması gerekir. Bu gerekçeler; bütün banka hesaplarının kapatılmış olması, mal varlıklarının satılması, yurt dışı bağlantılarının yoğunluğu, doğalgaz, elektrik, su, telefon vb. aboneliklerinin iptal ettirilmesi, işyerinin veya konutun sık sık değiştirilmesi, pasaport çıkarılması veya sahte pasaport, sahte belge edinme gibi yollara başvurulması, göçmen kaçakçılığı yapan kişilerle iletişime geçilmesi, sınırda yakalanılması gibi hâllerde olabileceği gibi somut olayın özelliğine göre bunlardan başka durumlar da olabilir (Gökçen vd., 2022, s. 425; Özbek, 2022, s. 253).²³ Şüphelinin/sanığın işlediği yönünde kuvvetli şüphe mevcut olan suçla ilgili, kanunda öngörülen cezanın yüksek olması tek başına haklı bir gerekçe olmamakla birlikte,²⁴ şüphelinin/sanığın

²¹ AİHM, B. 16026/90 (8 Haziran 1995); AİHM, B. 35553/12 (22 Ekim 2018); AİHM, B. 55835/09 (31 Mayıs 2016).

²² AİHM, B. 55939/00 (15 Şubat 2005).

²³ AİHM, B. 33644/96 (6 Haziran 2000); "... başvuran başka bir kişinin kimlik kartını kullanarak araba satın almış, sahte pasaport almış ve cezai işlemlerle ilgili ayrıntılı bilgi almaya çalışmıştır."

²⁴ AİHM, B. 14348/02 (6 Şubat 2007); "Mahkeme suçlamaların ciddiyetinin tek başına uzun tutukluluk sürelerini

ikametgâhının sabit olmaması,²⁵ mesleki ve kişisel ilişkilerinin düzensiz ve gevşek olması, varsa daha önce kaçak durumunda olması da kaçabileceği şüphesini haklı gösterecek gerekçelerden olabilir (Yenisey, 2016, s. 219; Öztürk, 2022, s. 472). Hâkimin, tutuklama kararının gerekçesinde kaçma şüphesinden bahsederken şüphelinin/sanığın kişilik yapısı,²⁶ ahlaki durumu, sosyal çevresi ve sürdürdüğü yaşam tarzı, suç öncesi ve suçun işlenmesinden sonraki tutum ve davranışlarını kişiselleştirerek gerekçelendirmesi gerekir (Altınkök, 2014, s. 435; Yenisey, 2016, s. 226). AİHM ve AYM²⁷ de kararlarında bu hususlara dikkat çekmiştir. AİHM; “*Karşılaşılan cezanın ciddiyeti, kaçma veya yeniden suç işleme riskinin değerlendirilmesinde ilgili bir unsur olsa da özgürlükten yoksun bırakmanın devam ettirilmesi ihtiyacı, yalnızca suçun ciddiyeti dikkate alınarak tamamen soyut bir bakış açısıyla değerlendirilemez.*”²⁸; “*Kaçma riski, kişinin karakteri, ahlaki durumu, evi, mesleği, varlıkları, aile bağları ve yargılandığı ülkeyle her türlü bağlantısıyla ilgili faktörler ışığında değerlendirilmelidir.*”²⁹

Delillerin karartılma riski

CMK’nın 100. maddesinde sayılan ve uygulamada da en sık karşılaşılan tutuklama nedenlerinden bir diğeri, şüpheli veya sanığın delilleri gizleme, değiştirme veya yok etme, tanık, mağdur veya başkaları üzerinde baskı yapma gibi girişimlerde bulunma konusunda kuvvetli şüphe uyandırmasıdır (Centel, 2011, s. 51; İçten, 2019, s. 49).

Hâkimin/mahkemenin tutuklama kararının gerekçesinde, somut olayda mevcut bulunan şüphelinin/sanığın delilleri yok etme, gizleme veya değiştirme şüphesi şeklindeki tutuklama sebebine dair, dosya içeriğine uygun somut delilleri açık, net ve ayrıntılı bir şekilde göstermesi gerekir (Altınkök, 2014, s. 445). Yasal, yeterli ve hukuki anlamda ikna edici gerekçe yazılmadan sadece şüphelinin/sanığın delilleri gizleme, değiştirme veya yok etme şeklindeki davranışlarda bulunduğu/bulunacağından bahsedilmesi fakat bu davranışların somut olaydaki görünümünden bahsedilmemesi özgürlük ve güvenlik hakkını ve gerekçeli karar hakkını ihlal edecektir (Yüksek, 2021, s. 138; Taner, 2021, s. 103).³⁰ Hâkimin/mahkemenin, tutuklama kararı verebilmesi için şüphelinin/sanığın delilleri gizleyeceğine, değiştireceğine veya yok edeceğine, tanık, mağdur veya başkaları üzerinde baskı yapmaya girişeceği konusunda şüphe oluşturan ikna edici somut delilleri, gerekçeleri ve olguları tutuklama kararında tartışması ve ortaya koyması gerekir (Özbek, 2022, s. 253; Yerdelen, 2021, s. 77). Delillerin karartılması riskine dayanılarak verilen tutuklama kararının gerekçesinde, henüz toplanmayan ve karartılabilecek muhtemel delillerin neler olduğu, şüphelinin/sanığın maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasını engellemek için bu delillere nasıl müdahale edeceği hususunun da sebepleri ile birlikte gösterilmesi gerekir (Öztürk, 2022, s. 473; Yenisey, 2016, s. 219). Soruşturmanın gizliliği kararının bulunduğu, tüm delillerin toplandığı ve karartılacak delilin kalmadığı, delillerin şüpheli/sanık tarafından karartılacağına ilişkin somut belirtilerin olmadığı ya da Adli Tıp Kurumu, bilirkişi raporu gibi şüphelinin/sanığın müdahale imkânının bulunmadığı hâllerde delillerin karartılması riskine dayanılarak tutuklama kararı verilemez

haklı çıkaramayacağına karar vermiştir.”

²⁵ AİHM, B. 65655/01 (26 Ekim 2006); “*Başvuranın serbest bırakıldığı takdirde kaçmasını engelleyebilecek ne sabit bir meskeni ne de sosyal bağları vardı.*”

²⁶ AİHM, B. 1602/62 (10 Ocak 1969).

²⁷ AYM, B. 2012/1272 (4 Aralık 2013).

²⁸ AİHM, B. 46398/09 (24 Nisan 2014); AİHM, B. 5826/03 (22 Mayıs 2012).

²⁹ AİHM, B. 9190/03 (4 Ekim 2005).

³⁰ AİHM, B. 55939/00 (15 Şubat 2005).

(Yenisey ve Nuhoğlu, 2022, s. 492; Öztürk, 2022, s. 473). AİHM kararlarında da bu hususlara dikkat çekilmiştir; “... *Mahkeme, soruşturmanın ilk aşamalarında başvuranın delilleri yok edebileceği riski, onun gözaltında tutulmasını haklı gösterebileceğini kabul etmektedir. Ancak deliller toplandıktan sonra bu neden tutuklama için önemsiz hale gelir.*”³¹; “*Mahkeme, tanıklara baskı uygulanmasına ilişkin gerçek bir riskin başlangıçta mevcut olabileceğini kabul etmektedir, ancak zaman geçtikçe bu riskin azaldığı ve aslında ortadan kalktığı görüşündedir.*”³²

Tutuklama nedeninin varsayılabilirliği suçlar

CMK’nın 100. maddesinde sayılan ve uygulamada da en sık karşılaşılan tutuklama nedenlerinden sonuncusu da şüpheli veya sanığın kanunda sayılan suçları³³ işlediği hususunda somut delillere dayanan kuvvetli şüphe sebeplerinin bulunmasıdır (Centel, 2011, s. 51; İçten, 2019, s. 49). Tutuklama kararının verilebilmesi için bahsi geçen suçların işlendiğine dair kuvvetli şüphe sebeplerinin varlığı, karine olarak tutuklama sebebi varsayılabilirliği için ayrıca tutuklama nedeni aranmaz (İçten, 2019, s. 50; Yüksek, 2021, s. 145). Fakat bu durum, sadece katalog suçun gösterilmesi şeklindeki formül gerekçeden ibaret (gerekçesiz) olan otomatik tutuklama kararı verilmesine de yol açmamalıdır (İçten, 2019, s. 51; Şen ve Özdemir, 2013, s. 254). Kanun koyucu madde metninde sayılan katalog suçların varlığının tutuklama nedeni olarak “varsayılacağını” değil “varsayılabilirliğini” vurgulamıştır, bu sebeple katalog şeklinde sayılan suçlarda kuvvetli suç şüphesinin varlığına işaret eden somut delillerin ayrı ayrı, açık ve net bir şekilde tutuklama kararının gerekçesinde gösterilmesi, tartışılması, değerlendirilmesi ve somut olayla ilişkilerinin ortaya konması gerekir (Şen ve Özdemir, 2013, s. 18; Yerdelen, 2021, s. 77). AİHM de delillerin tartışılmadığı tutuklama kararlarının soyut olduğunu belirterek Sözleşme’nin 5. maddesini ihlal ettiğini vurgulamıştır; “*Gerekli detaylandırmanın yapılmadığı durumlarda, genel olarak kabul edilen gerekçelerin (örneğin delil durumu, dosya kapsamı suçun mahiyeti gibi) basmakalıp olarak sıralanması da bu eksikliği gidermemektedir.*”³⁴

Tutuklama tedbirinin ölçülü olması

Ölçülülük, araç olarak kullanılan koruma tedbiriyle elde edilmesi hedeflenen yarar ile sınırlandırılan temel hak ve özgürlük arasında bir denge olmasını ifade eden ilkedir (Yüksek, 2021, s. 140; Özbek, 2022, s. 225). Ölçülülük ilkesiyle bağlantılı olarak öngörülen koruma tedbirinin istenen amaca ulaşmaya elverişli olması gerekir. Koruma tedbirinin ulaşılmak istenen amaç açısından zorunlu olması, yani amaca daha hafif bir tedbirle ulaşılmasının mümkün olmaması gerekir (Yenisey ve Nuhoğlu, 2022, s. 492). Maddi gerçeğe ulaşma, delillerin karartılmasını önleme, şüpheli/sanığın kaçmasını önleme ile tutuklama koruma tedbiri arasında bir dengenin gözetilmesi ve eğer varsa amaca ulaştırabilecek diğer tedbirlerin de değerlendirilmesi gerekir.

Bir koruma tedbiri olan tutuklamanın temel hak ve özgürlüklere yapılan müdahalelerin en ağırlı olması sebebiyle CMK’nın 100. maddesinde verilmesi beklenen ceza veya güvenlik tedbiriyle ve işin önemiyle ölçülü olmaması hâlinde tutuklama kararının verilemeyeceği ayrıca düzenlenmiştir (Yerdelen, 2021, s. 80). Kanun koyucunun ölçülülük ilkesini, tutuklama koruma

³¹ AİHM, B. 7064/05 (1 Haziran 2006).

³² AİHM, B. 12369/86 (26 Haziran 1991); AİHM, B. 15479/02 (4 Ekim 2005).

³³ CMK m. 100/3.

³⁴ AİHM, B. 38270/11 (8 Temmuz 2014); AİHM, B. 49651/06 (24 Ocak 2012).

tedbiri bakımından özel olarak düzenlemesi sebebiyle tutuklama kararının gerekçesinde de tutukluluğun ne şekilde ölçülü olduğunun somut veriler ile açıklanması gerekir.

Adli kontrol tedbirinin yetersiz kalması

Tüm koruma tedbirleri içinde tutuklamanın temel hak ve özgürlüklere en ağır müdahaleyi içermesi sebebiyle hâkimin/mahkemenin; tutuklama kararının gerekçesinde amacı sağlamaya elverişli araç tedbirler arasında, müdahalenin yoğunluğu bakımından, hafif olandan ağır olana yani adli kontrolden tutuklamaya doğru kademeli bir uygulama yaptığını, adli kontrol hükümlerini değerlendirdiğini, adli kontrol uygulamasının yetersiz kaldığını/kalacağını ve tutuklamayı son çare olarak uyguladığını, hukuki ve fiili nedenlerle ortaya koyması gerekir (Yerdelen, 2021, s. 79; Doğan, 2021, s. 18). Aksi takdirde, tutuklama kararında adli kontrol tedbirlerinin yetersiz kalacağını somut delillerle açıkça gösterilmemiş olması, ölçülülük ilkesine aykırılık oluşturacağı gibi ayrıca CMK'nın 100. maddesinin ve AİHS'in 5. ve 6. maddelerinin ihlaline sebep olacaktır (Yenisey ve Nuhoğlu, 2022, s. 390). AİHM, kararlarında, tutuklama kararında tutuklamaya alternatif olabilecek tedbirlerin tartışıldığını gösteren gerekçelerin bulunmamasının, Sözleşme'nin 5. maddesinin ihlali niteliğinde olduğu vurgulanmıştır.³⁵

Tutuklama kararının gerekçesinde; tutuklamanın hangi nedenlere dayandığının, tutuklama koruma tedbiri uygulanmadığı zaman delillerin karartılma ihtimalinin veya şüphelinin/sanığın kaçma ihtimalinin yüksek olmasının, adli kontrol tedbirinin yetersiz kalacak olmasının ve başka bir koruma tedbiriyle de hedeflenen amacın sağlanamayacağını, somut ve yeterli gerekçelerle açık ve net bir şekilde ortaya konması gerekmektedir (Şen ve Özdemir, 2013, s. 19; Yerdelen, 2021, s. 80).

Tutuklamaya İtiraz ve Tahliye Taleplerinin Reddi ile Tutukluluğun Gözden Geçirilmesi Üzerine Verilen Tutuklamanın Devamı Kararlarında Gerekçe

Tutuklamanın kişi özgürlüğüne önemli bir müdahale içermesi sebebiyle Anayasa'nın 141. ve CMK'nın 34., 100. ve 101. maddelerinde düzenlenen gerekçe yazma yükümlülüğü, sadece ilk tutuklama kararları için değil, tutuklamaya itiraz ve tahliye taleplerinin reddi kararları ile tutukluluğun gözden geçirilmesi kapsamında verilen tutuklamanın devamına ilişkin kararlar için de zorunludur (Yüksek, 2021, s. 141). AİHM de tutuklamaya itiraz ve tahliye taleplerinin reddi kararları ile tutukluluğun gözden geçirilmesi ve tutuklamanın devamına ilişkin kararların ilgili ve yeterli bir gerekçe içermemesini ve gerekçesiz verilmesini AİHS'in 5. maddesinde düzenlenen özgürlük ve güvenlik hakkının ihlali kapsamında değerlendirmektedir³⁶ (Yüksek, 2021, s. 123; Bekri, 2014, s. 216). Bu sebeple tutuklama kararında aranan kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren somut deliller ve tutuklama nedenlerinin, sadece ilk tutuklama anında değil tutuklamaya itiraz, tahliye taleplerinin reddi, tutukluluğun devamına ilişkin kararlarda da mevcut delillerle ilişkilendirilerek gerekçesiyle birlikte açık ve net bir şekilde ortaya konulması gerekir (Yüksek, 2021, s. 144; Gökçen vd., 2022, s. 424).

Tutuklamaya itiraz ve tahliye taleplerinin reddi kararlarında gerekçe

Tutuklama kararlarının kişi özgürlüğüne ağır bir müdahale olması sebebiyle tutuklanan kişilere tutuklama ve tutukluluğun devamına ilişkin kararlara karşı kanun yoluna başvuru imkânı tanınmıştır. Tanınan bu hak hem AİHS'te hem de Anayasa ve CMK'da güvence altına

³⁵ AİHM, B. 38270/11 (8 Temmuz 2014); AİHM, B. 36475/10 (27 Şubat 2018).

³⁶ AİHM, B. 38270/11 (8 Temmuz 2014); AİHM, B. 49651/06 (24 Ocak 2012).

alınan en önemli haklardan biridir (AİHS m. 5, Anayasa m. 19/8, CMK m. 101/5). CMK'da şüphelinin/sanığın; soruşturma aşamasında sulh ceza hâkiminin, kovuşturma aşamasında ise mahkemenin verdiği tutuklama ve tutukluluğun devamına ilişkin kararlara karşı itiraz kanun yoluna³⁷ gidebileceği düzenlenmiştir.

Tutuklama kararına karşı itirazda bulunabilmek için davanın ilgililerinin (şüpheli/sanık, müdafî, yasal temsilcisi, eşi), tutuklama kararını öğrendikleri günden itibaren iki hafta içinde kararı veren mercie dilekçe veya tutanağa geçirilmek şartıyla zabıt kâtibine beyanda bulunmak ya da şüphelinin/sanığın tutuklu bulunduğu ceza infaz kurumu ve tutukevi müdürüne beyanda bulunmak veya bu hususta bir dilekçe vermek suretiyle itiraz kanun yoluna başvurusu gerekir. Bunun üzerine, itiraz edilen kararı veren merci ya kararını düzeltir ya da üç gün içinde (örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlar bakımından bu süre yedi gün olarak uygulanır) kararı incelemek üzere yetkili ve görevli mercie gönderir (CMK m. 105, m. 263, m. 268/1-2).³⁸ İtirazda bulunan ilgilinin dilekçesinde ya da beyanında tutuklamanın koşullarının oluşmadığını ve tutuklamanın neden hukuka aykırı olduğunu sebepleri ile birlikte göstermesi gerekir.³⁹ Kararına itiraz olunan veya itirazı inceleyecek merci kararın yerine getirilmesinin geri bırakılmasına karar vermediği sürece itiraz, tutuklama kararının yerine getirilmesinin geri bırakılması sonucunu doğurmayacaktır (CMK m. 269). İtiraz mercii itiraz hakkında duruşma yapılmaksızın karar verir ve ancak, gerekli görüldüğünde Cumhuriyet savcısını ve sonra müdafî veya vekili dinler (CMK m. 271/1). İtiraz merci inceleme yaptıktan sonra itirazın kabulüne ya da reddine karar verecektir, itiraz mercinin itiraz üzerine verdiği bu kararlar kesindir. İstisna olarak ilk defa merci tarafından verilen tutuklama kararlarına karşı itiraz yoluna gidilebilir (CMK m. 271/4).

İtiraz kanun yolunda verilen gerekçeli kararda, tutuklamaya itiraz sebeplerinin ve kararın verilme sebeplerinin açıkça gösterilmesi gerekir. İtiraz mercii tutuklama kararının hukuka aykırılığı sebebiyle itirazı kabul etmiş ise hukuka aykırılığın sebeplerini ve hukuka uygun olarak verdiği yeni kararın nedenlerini, itirazı reddetmiş ise reddetme sebebini ayrıca ve açıkça kararın gerekçesinde göstermelidir. Yine itiraz kanun yolunda itiraz mercinin, verdiği kararın gerekçesini yazarken, tutuklama kararında bulunması gereken kuvvetli suç şüphesinin varlığına işaret eden somut delillerin ve tutuklama sebeplerinin mevcut olup olmadığını ve ölçülülük ilkesine uyulup uyulmadığını da değerlendirip tartışması gerekir (Yenisey ve Nuhoglu, 2022, s. 1207; Gökçen vd., 2022, s. 677). İtiraz kanun yolunda verilen itirazın reddi veya kabulü kararlarının yeterli gerekçe içermemesi, mevcut delil durumu, suçun vasıf ve mahiyeti gibi şablon ifadelerden oluşması ya da gerekçesiz oluşu gerekçeli karar hakkını, adil yargılanma hakkını, özgürlük ve güvenlik hakkını ihlal edecektir (Yüksek, 2021, s. 144).⁴⁰ Fakat itiraz mercii, tutuklama kararını incelerken eğer itirazı reddedecekse itiraza tabi kararı veren mahkemenin tutuklama kararındaki gerekçesine gönderme yapması gerekçeli karar hakkını ihlal etmeyecektir.⁴¹ İtiraz mercii, tutuklama kararı veren mercinin eksik gerekçeye

³⁷ CMK m. 267-271'de düzenlenen itiraz, hâkim/mahkeme kararlarında haksızlık, kanuna aykırılık ve hataların olması durumunda bunun düzeltilebilmesini ya da tarafların verilen karardan tatmin olabilmelerini sağlayabilmek için kararın yeni bir yargılama makamı önüne getirilmesidir.

³⁸ İtirazı incelemeye yetkili ve görevli merci CMK m. 268/3-b'de düzenlenmiştir.

³⁹ AİHM, B. 41088/05 (11 Temmuz 2006); “*Serbest bırakılma lehine ve aleyhindeki iddialar ‘genel ve soyut’ olmamalıdır.*”

⁴⁰ AYM, B. 2013/5895 (19 Kasım 2014); “... *itiraz merciiince kararlarda ayrıntılı gerekçeye yer verilmediği ve söz konusu yargısal kararlarda, başvurusunun ... ilişkin temel iddialarının değerlendirilerek karşılanmadığı anlaşılmaktadır.*”

⁴¹ AYM, B. 2013/4186 (15 Ekim 2014); “*İtiraz mercinin yargılamayı yapan mahkemenin kararıyla aynı fikirde*

dayanan fakat tutuklamanın şartları bakımından doğru verilmiş karardaki gerekçe eksikliklerinin itirazı değerlendirme aşamasında tamamlayabilir (Yenisey, 2016, s. 224).

İlk tutuklama kararına yapılan itirazın dışında soruşturma ve kovuşturma evrelerinin her aşamasında ve her zaman şüpheli/sanık, müdafî, yasal temsilcisi ve eşi, şüphelinin veya sanığın tahliyesini (serbest bırakılmasını) ilgili merciden talep edebilir (CMK m. 104/1). Tahliye talebinde bulunulurken talepte bulunan ilgilinin dilekçesinde ya da beyanında tutuklama koşullarının ortadan kalktığı veya tutuklamaya sebep olarak gösterilen olayların şüpheli/sanık lehine değiştiği iddialarının sebepleri ile birlikte gösterilmesi gerekir (Cengiz vd., 2008, s. 38). Tahliye talebi üzerine, soruşturma evresinde sulh ceza hâkimi, kovuşturma evresinde mahkeme tarafından Cumhuriyet savcısı, şüpheli, sanık veya müdafî görüşü alındıktan sonra, üç gün içinde⁴² şüpheli veya sanığın tutukluluk hâlinin devamına, adli kontrol uygulanmasına veya salıverilmesine hâkim veya mahkemece karar verilir, (CMK m. 104, m. 105) (Gökçen vd., 2022, s. 437; Özbek, 2022, s. 270). Verilen bu kararlara itiraz edilebilir (CMK m. 104/2, m. 105). Dosya BAM'a ya da Yargıtay'a geldiğinde salıverilme istemi hakkındaki karar, BAM veya Yargıtay ilgili dairesi veya Yargıtay Ceza Genel Kurulunca dosya üzerinde yapılacak incelemeden sonra verilir; bu karar resen de verilebilir (CMK m. 104/3).

Tahliye talebini inceleyen merci, tutuklama kararının hukuka aykırılığı sebebiyle tahliye talebini kabul etmişse hukuka aykırılığın (kuvvetli suç şüphesinin varlığına işaret eden somut delillerin ve tutuklama nedenlerinin mevcut olmadığını ve ölçülülük ilkesine riayet edilmediğini) sebeplerini ve hukuka uygun olarak verdiği yeni kararın nedenlerini gerekçesinde açıkça göstermelidir. Tahliye talebini inceleyen mercinin tahliye talebini reddettiği durumda ise tahliye talebinde bulunanlar tarafından ileri sürülen iddiaların nasıl karşılandığının ve reddetme gerekçesinin kararın gerekçesinde somut olgularla ilişkilendirilerek gösterilmesi gerekir (Yenisey ve Nuhoğlu, 2022, s. 1207; Yüksek, 2021, s. 141). Tahliye talebinin reddi veya kabulü kararlarının yeterli gerekçe içermemesi, “*mevcut delil durumu, suçun vasfı ve mahiyeti gibi*” genel ve soyut ifadelerden oluşması, kanuni terimlerin tekrar edilmesi, şüphelinin/sanığın kişisel durumuyla ilgili değerlendirmeye yer verilmemesi ya da gerekçesiz olması, gerekçeli karar, adil yargılanma, özgürlük ve güvenlik hakkını ihlal edecektir (Altınkök, 2014, s. 430; Yüksek, 2021, s. 144). AİHM⁴³ ve AYM⁴⁴ kararlarında da bu hususlara dikkat çekilmiştir.

Tutukluluğun gözden geçirilmesi üzerine verilen tutuklamanın devamı kararlarında gerekçe

AİHS'in 5. maddesinin 3. fıkrasındaki hüküm gereği tutuklama koşullarının ortadan kalktığı uzun tutukluluk durumlarında şüphelinin/sanığın salıverilmesi gerekir (Altınkök, 2014, s. 429). Aksi takdirde, geçici niteliğe sahip tutuklama koruma tedbirinin koşullarının ortadan

olması ve bunu ya aynı gerekçeyi kullanarak ya da basit bir atıfla kararına yansıtması yeterlidir.”; AYM, B. 2013/723 (21 Kasım 2013).

⁴² CMK m. 105; “103. maddenin birinci fıkrasının birinci cümlesi uyarınca yapılan istemler hariç olmak üzere örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlar bakımından bu süre yedi gün olarak uygulanır.”

⁴³ AİHM, B. 41088/05 (11 Temmuz 2006); AİHM, B. 6847/02 (8 Kasım 2005); “Serbest bırakılma lehine ve aleyhindeki iddialar ‘genel ve soyut’ olmamalıdır.” Benzer yönde, “Yasanın tutukluluğun devamına ilişkin gerekçelerde somut olguların varlığı ikna edici bir şekilde ortaya konmalıdır.”; AİHM, B. 46133/99 (24 Temmuz 2003); AİHM, B. 46398/09 (24 Nisan 2014).

⁴⁴ AYM, B. 2012/1272 (4 Aralık 2013); “Tahliyesini talep eden kişinin özel durumunun dikkate alınması ve bu anlamda tutukluluk gerekçelerinin kişiselleştirilmesi bir zorunluluktur.” Benzer yönde, AYM, B. 2012/1158 (21 Kasım 2013); “Somut olaydaki tutukluluk hâlinin devamına ilişkin bu gerekçelerin ilgili ve yeterli olduğu söylenemez.”; AYM, B. 2014/184 (16 Temmuz 2014).

kalkmış olmasına rağmen şüphelinin/sanığın tahliyesine karar verilmemesi özgürlük ve güvenlik hakkını ihlal edecektir (Altınkök, 2014, s. 435; Yüksek, 2021, s. 144). Özgürlük ve güvenlik hakkının ihlalinin engellenebilmesi için CMK’da şüphelinin/sanığın tutukluluk durumunun periyodik olarak incelenmesi ve tutuklama koruma tedbirinin belli sürelerle sınırlandırılması konusunda özel düzenlemelere yer verilmiştir (CMK m. 102, m. 108) (Gökçen vd., 2022, s. 431; Centel, 2011, s. 68). CMK’nın 108. maddesinde yer alan düzenlemelere göre, soruşturma evresinde, “*şüphelinin tutukevinde bulunduğu süre içinde ve en geç otuzar günlük süreler itibarıyla tutukluluk hâlinin devamının gerekip gerekmeyeceği hususunda, Cumhuriyet savcısının istemi üzerine sulh ceza hâkimi tarafından 100. madde hükümleri göz önünde bulundurularak, şüpheli veya müdafii dinlenilmek suretiyle karar verilir.*”,⁴⁵ kovuşturma evresinde, “*hâkim veya mahkeme, tutukevinde bulunan sanığın tutukluluk hâlinin devamının gerekip gerekmeyeceğine her oturumda veya koşullar gerektirdiğinde oturumlar arasında ya da birinci fıkrada öngörülen süre içinde resen karar verir.*” CMK’daki düzenlemeler incelendiğinde hem soruşturma evresinde hem de kovuşturma evresinde savunma hakkının etkin kullanılabilmesi için ilk tutuklama kararında olduğu gibi tutukluluğun devamı kararının da duruşmalı olarak verilmesi gerektiği ifade edilmiştir (Yenisey ve Nuhoglu, 2022, s. 513; Gökçen vd., 2022, s. 438).⁴⁶

Tutukluluğun devamına ilişkin verilen her karar, yeni bir tutuklama kararı niteliğinde olduğu için hâkimin veya mahkemenin tutukluluğun devamı yönünde verdiği kararların mutlaka gerekçeli olarak verilmesi gerekir (Centel, 2013, s. 203; Yerdelen, 2021, s. 78). İlk zamanlar tutukluluğun devamını haklı gösteren nedenler, tutuklama süresi uzadıkça yeterli olamayacağından tutukluluğun devamı yönünde verilen kararların gerekçeleri birbirinin tekrarı niteliğini taşımamalı, CMK’nın 100. maddesindeki tutuklama koşulları tutuklamanın devamına ilişkin verilen her kararda tartışılmalı ve değerlendirilmelidir (Özbek, 2022, s. 265). Tutuklamanın devamına ilişkin kararların keyfiyet içermemesi için hâkimin/mahkemenin tutuklama kararında bulunması gereken unsurları somut, tutuklamanın amacına uygun ve yeterli gerekçe ile göstermesi gerekir (Doğan, 2021, s. 14).⁴⁷ Tutuklamanın devamına ilişkin kararlarda da ilk kez tutuklama kararında bulunması gereken kuvvetli suç şüphesinin varlığına işaret eden somut deliller, tutuklama nedenleri ve tutuklama tedbirinin ölçülü olması şüphelinin/sanığın kişisel durumu da dikkate alınarak somut olgularla gerekçelendirilmeli ve açıklanmalıdır (Yerdelen, 2021, s. 78; Altınkök, 2014, s. 435).⁴⁸

Tutuklama kararı verilirken bulunması gereken ilk ve olmazsa olmaz koşul kuvvetli suç şüphesinin varlığına işaret eden somut delillerin mevcudiyetidir. Tutuklamanın devamı kararlarında da her uzatma kararı öncesi kuvvetli suç şüphesinin varlığına işaret eden somut delillerin yasal, yeterli ve hukuki anlamda ikna edici gerekçelerle kararda gösterilmesi gerekir (Öztürk, 2022, s. 482; Doğan, 2021, s. 14). AİHM, tutuklamanın devamı kararlarındaki gerekçenin olmazsa olmaz unsurunun “makul şüphe” olduğunu ve hatta gösterilen makul şüphe gerekçesinin ilk tutuklama kararındaki gerekçeden daha kuvvetli olması gerektiğini, aksi

⁴⁵ AİHM, B. 7067/06 (3 Nisan 2012); AİHM, B. 44695/09 (21 Haziran 2016); AİHM, B. 4807/08 (17 Haziran 2014).

⁴⁶ AİHM, B. 4807/08 (17 Haziran 2014).

⁴⁷ AİHM, B. 7064/05 (1 Haziran 2006); “... tutukluluğun devamına ilişkin gerekçelerle ilgili somut olguların varlığını tespit etmenin ulusal makamların görevi olduğunu yinelemektedir.”

⁴⁸ AİHM, B. 31315/96 (25 Nisan 2000); AYM, B. 2012/1272 (4 Aralık 2013).

takdirde zaman içinde sadece makul şüpheye dayanan uzatma kararlarının Sözleşmeyi ihlal edeceğini vurgulamıştır (Şen ve Özdemir, 2013, s. 19).⁴⁹

Tutuklamanın devamı kararlarının gerekçesinde, kuvvetli suç şüphesinin varlığına işaret eden somut delillerin yanı sıra tutuklama nedenlerinin varlığının da gösterilmesi gerekir. Tutuklama sebepleri zaman geçtikçe değişip dönüşeceği⁵⁰ (kaçma şüphesi azalacağı,⁵¹ deliller toplandığından ve tanık ifadeleri alındığından karartma riski ve tanıklar üzerinde baskı yapma riski ortadan kalkacağı)⁵² için tutuklama kararı verilirken sunulan sebepler yetersiz kalacaktır. Bu nedenle uzatma kararlarının gerekçesinde ileri sürülen nedenler somut olgulara dayandırılarak açıklanmalıdır (Cengiz vd., 2008, s. 40-41; Centel, 2011, s. 54).⁵³ Tutuklamanın devamı kararları verilirken her seferinde verilen kararın ölçülülük ilkesine uyup uymadığı da değerlendirilmeli ve gerekçesiyle birlikte kararda yer almalıdır (Şen ve Özdemir, 2013, s. 19; Yerdelen, 2021, s. 80). Uygulamada tutuklamanın devamı kararlarında gerekçe olarak sıklıkla mevcut delil durumu, suçun katalog suçlardan olması gibi kalıp sebeplere yer verildiği, fakat bu sebeplerin soyut normun tekrarıdan ibaret olduğu ve gerekçenin somut delillere dayandırılmadığı görülmektedir (Yüksek, 2021, s. 144). Örneğin; ... Sulh Ceza Hâkimliğinin 2024/... değişik iş numaralı 10.06.2024 tarihinde tutukluluğun gözden geçirilmesi üzerine verdiği tutukluluğun devamı kararında; “*Şüphelilerin üzerine atılı suçun CMK 100/3 maddesinde belirlenen tutuklama nedeninin varsayıldığı katalog suçlardan olduğu, tutuklama nedeninin bulunduğu ve devam ettiği, tutuklulukta geçen süre dikkate alındığında tutuklama tedbirinin devamının ölçülü olacağı, şüphelilerin tahliyesini gerektirir mevcut dosya kapsamında herhangi bir lehe değişikliğin bulunmadığı anlaşılmakla; CMK’nın 100-108 maddeleri gereğince şüphelilerin tutukluluk hâlinin devamına*” şeklindeki gerekçe ile; aynı şüpheliler hakkında 30 gün sonra yapılan 10.07.2024 tarihindeki tutukluluğun gözden geçirilmesi üzerine verilen tutuklamanın devamı kararında da; “*Şüphelilerin üzerine atılı ... suçunun vasfı ve mahiyeti, dosya kapsamı itibarı ile şüphelilerin üzerine atılı suçu işlediğine dair kuvvetli suç şüphesini gösterir somut delillerin bulunduğu, atılı suçun CMK 100/3 maddesinde belirlenen tutuklama nedeninin varsayıldığı katalog suçlardan olduğu, tutuklama nedeninin bulunduğu ve devam ettiği, tutuklulukta geçen süre dikkate alındığında tutuklama tedbirinin devamının ölçülü olacağı, şüphelilerin tahliyesini gerektirir mevcut dosya kapsamında herhangi bir lehe değişikliğin bulunmadığı anlaşılmakla; CMK’nın 100-108 maddeleri gereğince şüphelilerin tutukluluk hâlinin devamına*” şeklinde verdiği gerekçelerin aynı olduğu görülmektedir. Tutuklamanın devamı kararlarında her defasında tutuklama koşullarının tartışılması ve değerlendirilmesi gerekirken, ... Sulh Ceza Hakimliği tarafından verilen bu gerekçelerin hem birbirinin aynısı olduğu hem kanun maddesinin tekrarıdan ibaret olduğu hem de şüpheliler ile ilgili bireyselleştirme yapılmadan aynı ifadelerin tüm şüphelileri kapsayacak şekilde aynen tekrarı olduğu görülmektedir. Bu şekilde verilen yasal, yeterli, hukuki anlamda ikna edici ve somut delillere dayanmayan tutuklamanın devamı kararlarının gerekçelerinin yetersiz olması ya da daha önce verilen tutuklama kararının gerekçesinin (olduğu gibi değiştirilmeden) bire bir alınması ve tutuklamanın devamı kararlarının her zaman aynı ifadelerden oluşması, Sözleşme’nin 5. ve 6. maddesini ihlal edecektir (Yerdelen, 2021, s. 82). AİHM’in bu yönde verdiği kararlarda şu ifadeler yer almıştır; “*Mahkeme’ye göre, müşterek sanığın davranışı, tutuklunun kaçma riskinin değerlendirilmesinde belirleyici bir faktör*

⁴⁹ AİHM, B. 7064/05 (1 Haziran 2006); AİHM, B. 33492/96 (21 Aralık 2000).

⁵⁰ AİHM, B. 28213/95 (23 Eylül 1998).

⁵¹ AİHM, B. 7064/05 (1 Haziran 2006); AYM, B. 2012/1272 (4 Aralık 2013).

⁵² AYM, B. 2013/6149 (6 Mart 2014); AYM, B. 2012/1272 (4 Aralık 2013).

⁵³ AİHM, B. 34097/96 (26 Temmuz 2001).

olamaz.”⁵⁴; “Mahkeme, Devlet Güvenlik Mahkemesi’nin, dokuz kez herhangi bir gerekçe göstermeksizin aynı, basmakalıp ifadeleri kullanarak başvuranın tutukluluğunun devamına karar verdiğini belirtmektedir.”⁵⁵ AYM’nin bu yönde verdiği kararlarda da benzer ifadeler yer almıştır; “Başvurucunun tahliye taleplerini inceleyen mahkemeler, bu talepleri reddederken gerekçelerini yeterince kişiselleştirmemiş,”⁵⁶; “ ... uzatmaya ilişkin kararlarda tutuklama nedenlerinin hâlâ devam ettiğinin gerekçeleriyle birlikte gösterilmesi gerekir.”⁵⁷

Sonuç

İnsanlar olayların sebeplerini anlamak isterler ve gerekçelendirme ihtiyacı duyarlar. Bu gereksinim yargı kararlarında da söz konusudur. Yargı kararlarının gerekçelerinin nasıl ve ne şekilde olması gerektiğini anlamak için çeşitli kavramlarla önce gerekçenin tanımı yapılmalı ve ardından gerekçenin hukuki niteliği ulusal ve uluslararası mevzuat ile yargı kararları çerçevesinde değerlendirilmelidir. Gerekçenin yargı kararlarındaki amacının ve öneminin bilinmesi, gerekçenin doğru ve yeterli bir şekilde yazılması açısından önem taşımaktadır. Gerekçenin amacı ve önemi kısaca yargı sürecinde bağımsızlık ve tarafsızlığın sağlanması, yargılamanın açıklığı, yargıya duyulan güven, yargı kararlarının denetlenebilirliği, hukuki güvenlik, hukukun gelişimi, keyfiliğin önlenmesi ve adil yargılanma hakkının korunması ve etkin kullanımı gibi işlevlerle açıklanabilir. Bağımsız ve tarafsız mahkemelerce verilen gerekçeli kararlar, hâkim üzerinde bir özdenetim mekanizması oluşturarak keyfiliği önleme, kararların denetlenmesini ve değerlendirilmesini kolaylaştırma, yargı kararlarının açıklığını ve hesap verebilirliğini sağlayarak toplumun yargıya olan güvenini pekiştirme, hukukun üstünlüğünü, yargı kararlarındaki tutarlılığı ve hukuki güvenliği sağlama rolü de oynar.

Gerekçe, somut olaylar ile soyut hukuk kuralları arasında bir köprü işlevi gördüğünden, yargılama sonunda verilen hükmün oluşmasında özel bir öneme sahiptir. Hukuki meselelerde yalnızca ilgili yasal kuralların belirtilmesi yeterli olmayıp, bu kuralların somut olayda nasıl uygulandığı da gerekçelendirilmeli ve bu gerekçeler net bir şekilde ifade edilmelidir. Doğru bir şekilde kaleme alınmış bir gerekçede, kararın dayandığı yasal ve hukuki nedenler ile sonuca ulaşma süreci; yasal, yeterli, tutarlı, makul, doğru, haklı, tatmin edici ve vicdana uygun açıklamalarla ortaya konulmalıdır. AİHM, AYM ve Yargıtay içtihatları da gerekçelerde; olayın meydana geliş şekline, bilirkişi raporlarına, tanık beyanlarına, iddia ve savunmalara dayanan önemli olaylara, dosyanın içeriğiyle uyumlu, mantıklı ve bilimsel bir biçimde yer verilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Ceza muhakemesinde, Anayasa’nın 141. maddesi ve CMK’nın 34. maddesi gereğince, tüm mahkeme kararlarının gerekçeli olarak yazılması zorunludur. Sulh ceza hakimlikleri, ilk derece ceza mahkemeleri ile yüksek dereceli ceza mahkemelerinin kararlarında, somut olaylara uygun, yasal, yeterli ve makul bir gerekçe bulunması hukuki bir zorunluluktur.

Ceza muhakemesinde, tutuklama koruma tedbirinin kişi özgürlüğüne müdahale içermesi nedeniyle, adil yargılanma, hukuki dinlenilme ve savunma hakkının tam anlamıyla sağlanabilmesi için tutuklama kararlarındaki gerekçenin tarafların açıklamalarına, iddia ve savunmalarına, olaylara ve delillere dayanması gerekmektedir. CMK’nın 100 vd. maddelerinde tutuklama kararında bulunması gereken unsurlar detaylı bir şekilde belirtilmiştir. Buna göre,

⁵⁴ AİHM, B. 7064/05 (1 Haziran 2006).

⁵⁵ AİHM, B. 73038/01 (24 Mayıs 2005); AİHM, B. 18623/03 (7 Temmuz 2009).

⁵⁶ AYM, B. 2012/1272 (4 Aralık 2013).

⁵⁷ AYM, B. 2013/2814 (18 Haziran 2014); AYM, B. 2012/849 (4 Kasım 2013); AYM, B. 2015/9756 (16 Kasım 2016); AYM, B. 2015/14648 (23 Ocak 2019).

ceza muhakemesinde tutuklama ve tutuklamanın devamına ilişkin kararların gerekçesinde; maddi olaylarla ilgili delillere, karara dayanak olan hukuki nedenlere ve sonuçlarına yer verilerek kanaate nasıl ulaşıldığı açık, anlaşılır ve ikna edici bir şekilde yazılmalıdır. Hâkimin vardığı sonucun hukuki ve maddi sebeplerini göstermeyen genel ve soyut ifadeler gerekçe sayılmaz. Gerekçede, olayın oluş şekli ve iddialar/savunmalar açıkça ifade edilmeli ve maddi olay, esaslı iddialar ve deliller hukuki normlarla bağlantılı olarak değerlendirilmelidir. Tutuklama ve tutuklamanın devamına ilişkin kararların gerekçesinde her iddiaya ayrıntılı yanıt verilmesi beklenmez, ancak esaslı iddialar değerlendirilmeli ve yanıtlanmalıdır. Deliller yeterince incelenmeli, hukuki bağlantılar kurulmalı, karara esas alınan ve reddedilen deliller açıkça belirtilmeli ve reddedilen delillerin neden reddedildiği gerekçede yer almalıdır. Şüphelinin/sanığın hangi itiraz merciine ve ne kadar süre içinde başvurabileceği de açıkça belirtilmelidir.

Tutuklama koruma tedbiri kişi özgürlüğüne ağır bir müdahale olduğu için tutuklama, tutuklamanın devamı ve itiraz üzerine verilen kararların gerekçeli olma zorunluluğu özel önem taşır. Kişi özgürlüğüne ilişkin uluslararası ve ulusal düzenlemeler (Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Beyannamesi, AİHS, Anayasa) tutuklamanın hukuka uygun olmasını şart koşar. CMK'nın 100. maddesi de tutuklama koşullarını ve sınırlarını belirlemektedir. Tutuklama kararlarının ve tutukluluk uzatma kararının yeni bir tutuklama kararı niteliğinde olması sebebiyle uzatma kararlarının gerekçeli olarak verilmesi zorunludur (Anayasa m. 141, CMK m. 34, 100, 101). Aksi hâlde AİHM içtihatlarında da belirtildiği üzere gerekçesiz tutuklama kararları AİHS'in hem 5. maddesini hem de 6. maddesini ihlal eder. Cumhuriyet savcısı da soruşturma evresinde tutuklama talebinde bulunabilir, fakat savcının talebi somut delillerle ve yasal gerekçelerle desteklenmelidir. Tutuklama kararlarının gerekçesinde, kuvvetli suç şüphesinin varlığı, tutuklama nedenlerinin (delillerin karartılma veya kaçma riskinin önlenmesi gibi) ve adli kontrol tedbirlerinin yetersiz olduğunun/hâlâ yetersiz olduğunun somut delillerle ilişkilendirilerek gösterilmesi gerekir. CMK m. 100'de belirtilen katalog suçlar tutuklama sebebi olarak kabul edilmekle birlikte katalog suçların varlığı otomatik olarak tutuklama kararı verilmesini gerektirmemektedir. CMK m. 100/3'te "*tutuklama nedeni var sayılabilir*" denilmesine rağmen, bu yasal karinenin uygulamada çoğunlukla yanlış anlaşıldığı ve tutuklamanın zorunlu olduğu anlayışının yerleştiği ve katalog suçlardan birinin bulunması durumunda tutuklama nedeninin "*var sayıldığı*", bu sebeple de otomatik tutuklama kararı verildiği sıklıkla görülmektedir. Bu konuda önerimiz, katalog suçların en az düzeye indirilmesi ve katalog suçlarda da tutuklamanın istisnai olduğunun yasa ile vurgulanmasıdır. Tutuklama tedbirinin ölçülü olması, işin önemi ve verilmesi beklenen ceza ile ölçülü olup olmadığının değerlendirilmesi ve adli kontrol uygulamasının yetersiz kaldığının da somut delillerle gösterilmelidir. Tutuklama kararlarında şüphelinin kişilik yapısı, sosyal çevresi ve yaşam tarzı gibi kişisel özellikleri dikkate alınmalıdır. Tüm bunların değerlendirilip gerekçeli karara yansıtılabilmesi için tutuklama taleplerini değerlendirecek sulh ceza hâkimine tutuklama taleplerini inceleme ve değerlendirmede makul sürenin verilmesi için yasal değişiklik yapılması, tutuklama kararlarının yeterli gerekçe içermemesi probleminin çözülmesi bakımından büyük bir öneme sahiptir. Tutuklama kararlarına itiraz ve tahliye talepleri de gerekçeli olarak değerlendirilmeli, itiraz ve tahliye taleplerinin reddi kararlarında da gerekçeler somut delillerle ilişkilendirilerek açıklanmalıdır. Tutuklamanın devamını haklı kılan sebeplerin zamanla yetersiz kalabileceğinin göz önünde bulundurulmaması ve aynı ifadelerin kullanılması, gerekçeli karar hakkının ihlali olarak değerlendirilmiştir. Somut olgularla desteklenmeyen, soyut ve genel ifadelerle verilen yetersiz ve eksik gerekçeler, özgürlük ve güvenlik hakkını, gerekçeli karar hakkını ve adil yargılanma hakkını ihlal eder. Yasal, yeterli, hukuki anlamda ikna edici ve somut delillere dayanmayan tutuklamanın devamı kararlarının gerekçelerinin yetersiz olması ya da daha önce verilen tutuklama kararının gerekçesinin (olduğu

gibi değiştirilmeden) bire bir alınması, tutuklamanın devamı kararlarının her zaman aynı ifadelerden oluşması Sözleşme'nin 5. ve 6. maddesini ihlal edecektir.

Ülkemizde somut ceza soruşturmalarında, çok yaygın bir şekilde sulh ceza hâkimlerinin özellikle fiziki olarak hacimli soruşturma dosyalarını yeterince okumadan Cumhuriyet savcılarının taleplerine, şüphelilerin sorgu beyanlarına ve müdafinin savunma beyanlarına yer verdikten sonra çoğunda hiçbir gerekçe yazmadan sadece CMK'nın 100. maddesindeki hükmün bir kısmını kararına yazarak tutuklama kararı veya tutukluluğun devamına karar verdikleri görülmektedir.

Bu hukuka aykırı uygulamanın giderilmesi için kanun koyucu tarafından 2012 ve 2021 yıllarında CMK'nın 100. maddesinde tutuklama koruma tedbirine ilişkin kararların gerekçeli olması gerektiğini vurgulamak için birçok kez değişiklikler yapılmış olmasına rağmen, hâlâ uygulamada yaygın bir şekilde gerekçesiz bir şekilde tutuklama koruma tedbirleri verilmeye devam edilmektedir.

Bu sorunun kısmen de olsa çözülebilmesi için hâkim ve savcı yardımcılarında Türkiye Adalet Akademisi'nde verilen eğitim kapsamında gerekçeli karar verme konusunda sadece teorik değil uygulamalı eğitim verilmesi, meslek içi eğitimlerin hâkim/savcılar nezdinde etkin olabilmesi için hâkim ve savcılarının terfilerinde dikkate alınması, insan hakları hukuku ve adil yargılanma hakkı gibi konularda zorunlu eğitimler verilmesi ve yapılan teftişlerde sürekli/ısrarlı bir şekilde gerekçesiz tutuklama kararı veren sulh ceza hâkimlerine yönelik disiplin sürecinin işletilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Tutuklama kararlarında gerekçeyi yaygınlaştırmak ve gerekçesizliği ortadan kaldırmak için terfi sistemindeki performans kriterleri değiştirilmeli, yasal, yeterli ve ikna edici gerekçe yazımını teşvik edecek şekilde yeniden düzenlenmelidir. Tutuklama kararlarında gerekçeye ilişkin iyi uygulama örneklerinin teşvik edilmesi, görünür kılınması ve yaygınlaştırılması özgürlük ve güvenlik hakkı ve gerekçeli karar hakkı bakımından önemlidir.

Kaynakça

- Akca, T. (2021). *İdari yargıda gerekçeli kararın unsurlarına ilişkin mevzuat analizi*. Yılmaztekin, H. (Ed.). *Yargı Kararlarında Gerekçelendirme Çalışması "Anayasa ve İdare Hukuku Alanında Gerekçeli Karar Unsurları ve Geliştirilmesi Gereken Alanlara Yönelik İhtiyaç Analizi" (Raporlar ve Tebliğler)* (s. 131-139). Ankara: Türkiye Adalet Akademisi Yayını.
- Altınkök, S. (2014). *Anayasa ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde bireysel başvuru açısından özgürlük ve güvenlik hakkı*. (Doktora Tezi). YÖK Tez merkezi veri tabanından erişildi. (<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>)
- Beck, L. (2017). The constitutional duty to give reasons for judicial decisions. *UNSW Law Journal*, 40 (3), 923-951.
- Bekri, M. N. (2014). Gerekçeli karar hakkı. *Ankara Barosu Dergisi*, 72 (3), 205-228.
- Cengiz, S., Demirağ, F., Ergül, T., McBride, J., Tezcan, D. (2008). *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları ışığında ceza hukukunun kurum ve kavramları*. Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.
- Centel, N. (2011). İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararları ışığında tutuklama hukukuna eleştirel yaklaşım. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 17 (1-2), 49-93.
- Centel, N. (2013). Tutuklama uygulamasında sorunlar. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 71 (1), 193-206.
- Centel, N., Zafer, H. (2020). *Ceza muhakemesi hukuku*. İstanbul: Beta Yayınevi, 19. Bası.

- Djogbenou, J. (2022). La motivation des décisions des Cours suprêmes judiciaires: Enjeu fondamental, entre traditions juridiques et exigences contemporaines. Conférence inaugurale.
- Doğan, R. (2021). AİHM Kararları ışığında tutuklama tedbirinin hukuka uygunluğunun denetimi. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 155, 1-50.
- Gökçen, A., Balcı, M., Çakır, K., Alşahin, M. E. (2022). *Ceza muhakemesi hukuku*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- İçten, M. P. (2019). Tutuklama ve Türkiye’deki tutuklama kararlarının gerekçesizliği sorunu. *Dicle Adalet Dergisi*, 3 (5), 46-81.
- Özbek, V. Ö. (2022). *Ceza muhakemesi hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Öztürk, B. (2022). *Nazari ve uygulamalı ceza muhakemesi hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Sunay, Z. A. (2016). Gerekçeli karar hakkı ve temel ilkeleri. *Danıştay Dergisi*, 143, 7-55.
- Sunay, Z. A. (2021). *Danıştay karar yazım rehberinin unsurları*. Yılmaztekin, H. (Ed.). *Yargı Kararlarında Gerekçelendirme Çalışması “Anayasa ve İdare Hukuku Alanında Gerekçeli Karar Unsurları ve Geliştirilmesi Gereken Alanlara Yönelik İhtiyaç Analizi” (Raporlar ve Tebliğler)* (s. 81-92). Ankara: Türkiye Adalet Akademisi Yayını.
- Şeker, H. (2020). *Esbabı mucibeden retoriğe hukukta gerekçe*. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Yayınevi.
- Şen, E., Özdemir, B. (2013). Tutuklama uygulamalarına bir bakış: Tutuklamada gerekçesizlik sorunu. *İstanbul Barosu Dergisi*, 87 (1), 15-24.
- Taner, F. G. (2001). *Savunma hakkı, vicdani kanaat ve gerekçeli karara ulaşma hakkı*. Yılmaztekin, H. (Ed.). *Yargı kararlarında gerekçelendirme çalışması “Gerekçeli Karar Yazımına İlişkin İhtiyaç Analizi Çalışması Özel Hukuk ve Ceza Hukuku” (Raporlar ve Tebliğler)* (s. 91-106). Ankara: Türkiye Adalet Akademisi.
- Taşkın, A. (2015). Mahkeme kararlarında gerekçenin önemi. *International Journal of Legal Progress*, 2 (1), 205-246.
- Yenisey, F. (2016). Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru Kararlarının ceza muhakemesi hukuku açısından değerlendirilmesi: Tutuklama. *Anayasa Yargısı*, 32 (1), 213-229.
- Yenisey, F., Nuhoğlu, A. (2022). *Ceza muhakemesi hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yerdelen, E. (2021). *Koruma tedbirleri bağlamında gerekçeli karar hakkı*. Yılmaztekin, H. (Ed.). *Yargı Kararlarında Gerekçelendirme Çalışması “Gerekçeli Karar Yazımına İlişkin İhtiyaç Analizi Çalışması Özel Hukuk ve Ceza Hukuku” (Raporlar ve Tebliğler)* (s. 63-90). Ankara: Türkiye Adalet Akademisi.
- Yüksek, M. (2021). Yargısal kararlar ışığında ceza yargılamasında gerekçe hakkı. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 1 (42), 121-148.
- Yüksektepe, M. A. (2021). *Ceza yargılamasında hüküm ve gerekçe*. Ankara: Platon Hukuk Yayıncılık.